

Raad voor het *Jeugd* beleid

Studies van de

89-205d

MIEKE DE WAAL

DAAR GA JE TOCH NIET HEEN?

EEN ORIËNTERENDE

STUDIE OVER

JONGEREN EN

DE GEVESTIGDE

89-205D

KUNST

10

DAAR GA JE TOCH NIET HEEN?

Een oriënterende studie over jongeren en de gevestigde kunst

Mieke de Waal

BOEKMANSTICHTING

Raad voor het *Jeugd*beleid

Kolofon

Daar ga je toch niet heen?

Auteur: Mieke de Waal

Foto's: Els van den Boorn, Amsterdam; Bianca Pilet, Amsterdam

Uitgave: Raad voor het Jeugdbeleid, Amsterdam; Boekman Stichting, Amsterdam

Amsterdam, april 1989 ISBN 90 346 1889 7

Exemplaren van deze brochure zijn schriftelijk of telefonisch te bestellen bij Distributiecentrum DOP (postgiro 751), Postbus 20014, 2500 EA Den Haag, telefoon 070 - 79 98 85 onder vermelding van ISBN nummer 90 346 1889 7

INHOUD

WOORD VOORAF

INLEIDING

	9
1. KUNST WAARDEREN MOET JE LEREN	15
1.1. Kunnen scholieren al kunst waarderen?	15
1.2. Verschillende onderwijstypen	16
1.3. Aandacht voor kunst binnen het onderwijs	18
1.3.1. Tekenen: 'achter de streep' en 'voor de streep'	20
1.3.2. Binnenschoolse culturele activiteiten	22
1.3.3. Speciale schoolvoorstellingen van muziek- en theatergezelschappen	23
1.3.4. Uitjes met school naar gevestigde kunstinstellingen	26
1.4. Het culturele klimaat thuis	27
1.5. Cultuurparticipatieloopbanen	31
1.6. Conclusie	34
2. KUNST IS VOOR ANDERE MENSEN	37
2.1. Willen scholieren zich wel met de gevestigde kunstinstellingen inlaten?	37
2.2. Een ander soort mensen (kapsoneslijers)	39
2.2.1. Kaklui	40
2.2.2. Apartelingen	42
2.2.3. Beoordeling van de (vermoede) kunstpubliekgroepen	42
2.3. Te lang jong of te vroeg oud	43
2.3.1. De kindertijd is achter de rug	43
2.3.2. Rust en fatsoen	44
2.3.3. Genieten nu het nog kan	46
2.3.4. Oud voor hun jaren	47
2.4. Kunst: iets voor meisjes en mietjes	48
2.5. Conclusie	50
3. KAKKERS, ALTO'S, STILLE FIGUREN EN KUNST	53
3.1. Speelt kunst geen rol in de onderlinge omgang tussen scholieren?	53
3.2. Verschillende stijlgroepen	53
3.3. Stijl en desinteresse voor kunst: disco's en gewone kinderen	55
3.4. Stijl en interesse voor kunst: kakkers, alto's & punks en stille figuren	58
3.4.1. Kakkers	59
3.4.2. Alto's & punks	60

3.4.3.	Stille figuren	62
3.5.	Spreiding over de diverse scholen	63
3.6.	Conclusie	64
4.	CONCLUSIE	67
	NOTEN	71
	LITERATUUR	73
	BIJLAGEN:	75
	I Topic-list docenten	75
	II Vragenlijst scholieren	77
	III De geïnterviewde scholieren	81

WOORD VOORAF

‘Daar ga je toch niet heen?’ Een ontboezeming van een scholiere die zich tegenover haar interviewster – de antropologe Mieke de Waal – uitspreekt over haar gevoelens voor kunst. Uit haar antwoord en de gedetailleerde antwoorden van de andere ondervraagde scholieren van rond de 16 jaar wordt duidelijk waarom relatief weinig jongeren naar het museum, de schouwburg of de concertzaal gaan. Niet zozeer de kunst zelf – Mondriaan bijvoorbeeld is alom geliefd – maar de manier waarop zij wordt gepresenteerd is er debet aan dat kunst vaak buiten het bereik en de belangstelling van scholieren ligt. Jongeren houden wel van kunst, X maar niet van stilzitten en zwijgen.

Het onderzoek naar omgangsvormen tussen kunst en jeugd kwam tot stand als onderdeel van een programma dat het ministerie van WVC heeft ontwikkeld om de culturele betrokkenheid en de deelname aan culturele activiteiten door jongeren te bevorderen. In dat programma wordt gesproken van ‘jeugdcultuur’ en ‘gevestigde cultuur’. In het onderzoeksvoorstel dat de Boekmanstichting in opdracht van de Raad voor het Jeugdbeleid ontwikkelde is het accent komen te liggen bij de wijze waarop jongeren tegen deze gevestigde cultuur aankijken.

Veel aandacht is besteed aan de verbods- en gebodsregels die jongeren zichzelf opleggen voor wat betreft de deelname aan kunstactiviteiten. Naar onze mening is Mieke De Waal erin geslaagd de kunst en het kunstbestel te bezien met de ogen van jongeren. Na enig doorvragen blijken de goudse scholieren zich zeer intensief met kunst bezig te houden: wat mooi en lelijk is, daarover zijn wel degelijk meningen. Het bestaan van gedragsregels bij de omgang met kunst komt het duidelijkst naar voren in hoofdstuk 3.

De kern van deze studie vormt de beschrijving van stijlgroepen die als min of meer gereguleerde vormen van groepsgedrag van invloed blijken te zijn op de kunstparticipatie. Hoewel weer eens wordt aangetoond dat nieuwe generaties de maatschappelijke verschillen van de oude in grote trekken reproduceren is het toch interessant te zien hoe jongeren zich met elkaar identificeren dan wel van elkaar trachten te onderscheiden met behulp van hedendaagse culturele middelen en gedragscodes. Kennis over het culturele gedrag van jongeren nu heeft een voorspellende waarde voor het kunstbezoek nu, en vooral later. Nader onderzoek op dit terrein lijkt gewenst. Analyse van de vaak omstreden rol van de zogenaamde educatieve diensten lijkt daarbij op haar plaats.

Wij zijn de goudse jongeren, de scholen en de gemeente Gouda dankbaar voor de betoonde gastvrijheid en medewerking. Mieke de Waal danken wij voor het heldere en leesbare onderzoeksverslag waaruit verrassende inzichten naar voren komen. Voorts zijn we het ministerie van WVC erkentelijk voor de verleende subsidie. Tenslotte kunnen we met voldoening vaststellen dat de Raad voor het Jeugdbeleid en de Boekmanstichting op een inspirerende manier hebben samengewerkt.

Mathilde van den Brink,
voorzitter Raad voor het Jeugdbeleid

Cas Smithuijsen,
directeur Boekmanstichting

INLEIDING

'Of we het ooit wel eens over kunst hebben? Nee nooit, we hebben het alleen maar over andere dingen... Over seks praat je, over jongens, over meisjes, en over de disco en de bioscoop – mag je mee, mag je niet – dat soort dingen, maar niet over kunst!' (Angelique, 16)

Jongeren – zo verklaren ook andere scholieren – praten zelden of nooit over kunst, bezoeken al helemaal geen kunst, en voelen weinig behoefte om daaraan iets te veranderen. Waarom zijn zo weinig jongeren spontane kunstbezoekers? Zijn tentoonstellingen van beeldende kunst, klassieke concerten, theatervoorstellingen, ballet- en opera-uitvoeringen misschien nog moeilijk te volgen voor hen? Kunst schijnt je immers niet meteen mooi te vinden, maar te moeten leren waarderen. Of willen scholieren zich helemaal niet met de gevestigde kunstinstellingen inlaten? Vinden ze misschien dat het afbreuk doet aan hun *image*, terwijl veel volwassenen kunstbezoek juist als een statusverhogende activiteit beschouwen? Zijn jongeren werkelijk zo onverschillig voor kunst als op grond van hun geringe kunstbezoek makkelijk gedacht wordt? Over deze vragen gaat dit rapport.

Dat jongeren tot een jaar of twintig relatief weinig gevestigde kunstinstellingen (1) bezoeken blijkt uit diverse publieksonderzoeken (2). Pogingen van deze instellingen en van educatieve diensten om hen tot kunstbezoek te verleiden, lijken weinig resultaat te hebben. Het Cultureel Jongeren Paspoort bijvoorbeeld blijkt vooral aangeschaft te worden door jongeren die zeggen dat ze toch wel kunst zouden bezoeken. Deze kleine – betrekkelijk hooggeschoolde – groep gaat vaker naar musea, schouwburgen en concertzalen nu de entree met het CJP relatief goedkoop is. Voor de grote groep van – meestal laaggeschoolde – ongeïnteresseerden is de korting met het CJP echter geen stimulans om toch op kunstbezoek te gaan (3).

In dit rapport gaat het niet alleen om de vraag wie van de jongeren er in welke mate welke vormen van kunst bezoeken, maar vooral ook om te achterhalen wat de motieven van de verschillende groepen jongeren zijn.

In opdracht van de Raad voor het Jeugdbeleid en de Boekmanstichting (4) heb ik een kort verkennend onderzoek gedaan naar redenen van jongeren om niet naar gevestigde kunstinstellingen te gaan. Het ging de opdrachtgevers bij dit onderzoekje uitdrukkelijk in eerste instantie om het *insiders*-perspectief van de jongeren en pas in tweede instantie om de visie van volwassen deskundigen uit theorie en praktijk op de zogenoemde cultuurparticipatie van jongeren. In dit rapport gaat het dus om een verslag van een – slechts vier maanden durende – terreinverkenning. Uitspraken zijn daarom minder stellig gemeend dan ze soms misschien lijken. Eerder gaat het om een eerste inventarisatie van bevindingen die mogelijk de basis kunnen vormen van nader onderzoek op het complexe terrein van de cultuurparticipatie door jongeren.

Over het onderzoek

Het verkennend onderzoek heeft plaats gehad in Gouda. Niet vanwege bepaalde unieke karakteristieken van Gouda, maar juist omdat het in verschillende opzichten een uiterst gemiddelde plaats in Nederland is (5). Ik begon mijn terreinverkenning met een gesprek met de wethouder die onder andere jeugdzaken en cultuur in portefeuille heeft en met het plaatsvervangend hoofd van deze diensten. Daarna zocht ik contact met vier goudse scholen: een LHNO, een LBO-school met een LTS-afdeling, een MAVO en een HAVO/VWO. Per school had ik eerst een gesprek met een docent die me wat kon vertellen over het culturele klimaat op school (zie voor de topic-list bijlage 1), en die bereid was om te bemiddelen in de contacten met leerlingen. Op elke school werd ik daarvoor doorverwezen naar de tekendo-cent. Hem of haar vroeg ik om mij in contact te brengen met een paar leerlingen (evenveel meisjes als jongens) die naar hun idee uiteenlopend over kunst en kunstbezoek zouden denken. Ik heb de indruk dat dat op drie van de vier scholen aardig gelukt is. Van de HAVO/VWO sprak ik echter met een in verhouding te groot aantal leerlingen met tekenen als examenvak (vier van de vijf geïnterviewden), waardoor voor hun schooltype waarschijnlijk een vertekening ten gunste van de kunst optreedt.

In dit verslag van de terreinverkenning komen achttien scholieren (zie bijlage 3) uit Gouda aan het woord. De geïnterviewde tien meisjes en acht jongens variëren in leeftijd van veertien tot achttien jaar. In de gemiddeld anderhalf uur durende gesprekken hadden we het over hun omschrijving van kunst, over hun interesses en vrijetijdsbesteding, over het culturele klimaat thuis en op school en over de opvattingen over kunst onder leeftijdgenoten. (De volledige vragenlijst is als bijlage 2 achterin dit verslag opgenomen.)

Opzet en samenvatting van dit verslag

Bij het zoeken van een antwoord op de vraag waarom zo weinig jongeren gevestigde kunstinstellingen bezoeken, vroeg ik me steeds af: *kunnen* ze het kunstaanbod in deze instellingen nog niet waarderen, of *willen* ze om andere redenen geen kunst gaan bezoeken. Weliswaar sterk vereenvoudigd verwijst deze vraag naar twee wetenschappelijke cultuurparticipatietheorieën: de informatieverwerkings-theorie en de statusverwervingstheorie. Ook wilde ik weten in hoeverre kunst een rol speelt in de onderlinge omgang tussen scholieren.

Hoofdstuk 1 heet **Kunst waarderen moet je leren**. Om kunst te kunnen waarderen – zo betoogt de informatieverwerkings-theorie – zijn verschillende factoren van belang: het genoten onderwijs (opgevat als redelijk goede graadmeter voor iemands intelligentie (6)), de specifieke aandacht voor kunst binnen dat onderwijs en tenslotte de kunstzinnige belangstelling in het ouderlijk huis. Deze drie thema's kwamen ook in de gesprekken met de scholieren aan de orde. In hoofdstuk 1 blijkt dat – waar het gaat om het leren waarderen van kunst – een oud lied opnieuw gezongen moet worden. Het is ook in dit verslag een kleine groep jongeren – afkomstig uit (hogere) middenklassegezinnen – die zowel thuis als op school met kunst wordt geconfronteerd.

Het is niet verwonderlijk dat jongeren die nauwelijks kennis en vaardigheden opdoen die nodig zijn om kunst te kunnen waarderen, niet naar gevestigde kunstinstellingen komen. Opmerkelijker is dat van de kleine selectie potentiële kunstbe-

zoekers onder de geïnterviewde scholieren, de meesten evenmin aan kunstbezoek doen. Jongeren die als kind nog wel meegingen naar musea of ballet, stoppen daar vaak mee als ze in de puberteit komen. Hun vermogen tot informatieverwerking is er niet minder op geworden; wat is er dan wel aan de hand? Hebben jongeren misschien redenen waarom ze de gevestigde kunstinstellingen niet willen bezoeken?

Hoofdstuk 2 heet **Kunst is voor andere mensen**. In de volwassen samenleving schijnt het bezoeken van kunst te worden gezien als een statusverhogende of -bevestigende activiteit. Dit is onder de geïnterviewde jongeren nauwelijks het geval. De mening die deze scholieren zich over kunst en kunstbezoek vormen lijkt minder met het kunstaanbod op zich te maken te hebben dan met de mensen die er volgens hen komen. De jongeren met wie ik sprak typeren het (vermoede) kunstpubliek en vragen zich vervolgens af of ze zelf ook zo zijn. Wanneer ze zich niet kunnen/willen identificeren met het kunstpubliek is kunstbezoek voor hen niet aantrekkelijk. Jongeren van lagere onderwijstypen distantiëren zich dan – net als hun ouders – vanuit klassemotieven van het kunstpubliek zoals zij dat zien. Jongeren die wel kunst bezoeken beschouwen ze al gauw als kapsoneslijers. Voor jongeren van hogere onderwijstypen overheersen niet de klasse-, maar de generatiemotieven bij hun keuze om de gevestigde kunstinstellingen niet of nauwelijks te bezoeken. Dat een jongere uit eigen beweging kunst bezoekt wordt alleen van de zeer zelfbewuste leerlingen op school geloofd. Van anderen wordt gezegd dat ze aan het handje van paps en mams lopen of dat ze oud zijn voor hun tijd. Tenslotte: naarmate jongens lager geschoold zijn schijnen opvattingen van mannelijkheid het kunstbezoek meer te belemmeren. Zeker ballet en klassieke muziek lijken door hen beschouwd te worden als iets voor meisjes en mietjes.

Hoofdstuk 3 is getiteld **Kakkers, alto's, stille figuren en kunst**. In de vorige twee hoofdstukken bleek dat de meeste jongeren uit dit verkennende onderzoek nooit spontaan gevestigde kunstinstellingen bezoeken. Zowel onbekendheid als onwil spelen daarbij een rol. Betekent dat nu ook dat kunst van geen enkel belang is in de onderlinge omgang tussen scholieren?

Kunst blijkt bij de meeste geïnterviewden geen gespreksonderwerp te zijn, maar in hun nonverbaal communicatie wel degelijk een rol te spelen. Zoals ze kunstbezoek in hoofdstuk 2 met bepaalde soorten mensen in verband brengen, zo vermoeden de geïnterviewden in dit hoofdstuk dat ook sommige jongeren zich eerder voor kunst zullen interesseren dan andere. De geïnterviewde scholieren taxeren elkaars houding ten opzichte van kunst aan de hand van één van de meest in het oog springende criteria voor het categoriseren van leeftijdgenoten: de stijl (7). De verschillende stijlgroepen blijken niet alleen met uiteenlopende kleding, muziek en opvattingen, maar ook met een eigen smaak op het gebied van kunst geassocieerd te worden. Opmerkelijk is de onmiskenbare parallel tussen de potentieel kunstminnende stijlgroepen en de onderscheiden volwassen kunstpubliekgroepen. Kennelijk zijn die schijnbaar autonome jeugdige stijlgroepen niet los te zien van het grotere maatschappelijke verband waarin zij ontstaan en komt de sortering van jongeren voor latere geprivilegeerde posities ook hierin al tot uiting.

In de **Conclusie** tenslotte, geef ik een voorlopig antwoord op de vraag waarom zo weinig jongeren de gevestigde kunstinstellingen bezoeken. Ook laat ik hier zien aan welke aspecten van de leefwereld van de geïnterviewde goudse scholieren bij verder onderzoek naar jongeren en kunst aandacht zou kunnen worden besteed.

1. KUNST WAARDEREN MOET JE LEREN

1.1. Kunnen scholieren al kunst waarderen?

'Kom je zo een museum binnen...zie je iets hangen en je vraagt je af: wat moet dat nou eigenlijk voorstellen? Iets waar ik totaal niets in kan vinden, dat vind ik niet leuk. Dan heb ik inderdaad soms wel het gevoel: zo kan ik ook geld verdienen. Geld kan me niet zoveel schelen, maar ook snap ik dan niet hoe ze zo iets zo mooi kunnen vinden dat ze het ergens ophangen.' (Bastiaan, 16)

Kunst is voor Bastiaan – net als voor de meeste scholieren met wie ik sprak – een lastig gespreksonderwerp: hij weet er weinig van af, ziet op het eerste gezicht vaak niet in wat er zo bijzonder aan een kunstprodukt is en vraagt zich af of hij nu dom is of kunstminnend Nederland. Gaat het bij kunst om het bejubelen van de kleren van de keizer, of is kunst waarderen iets wat je moet leren?

De goudse scholieren zijn niet de enige jongeren die met dergelijke vragen kampen. Van het handjevol publikaties over nederlandse jongeren en kunst, dragen er in elk geval drie titels die boekdelen spreken: *Ik snap niet wat er kunstig aan is* (Veldhuizen-Teekens, 1986), *Is dat nou kunst?* (Haagse Kunststichting voor de Jeugd, 1982) en *Kunst daar moet je voor gestudeerd hebben* (Materman, 1985).

In dit hoofdstuk laat ik me bij het zoeken naar een verklaring voor het geringe jeugdige kunstbezoek leiden door de volgende vraag. Is het voor jongeren misschien nog te moeilijk om van kunst te kunnen genieten en bezoeken ze daarom relatief weinig gevestigde kunstinstellingen? Kunst – zo horen vooral de hoger opgeleide goudse scholieren van volwassenen om zich heen – vind je meestal niet meteen mooi of boeiend, maar moet je leren waarderen. Misschien hebben scholieren nog wel onvoldoende kennis met de kunsten gemaakt om deze te kunnen appreciëren. Dat zou zo kunnen zijn doordat er op school weinig aandacht voor kunst is, doordat hun ouders zich er niet voor interesseren, of doordat ze nog te jong zijn om al veel kennis op dit gebied te hebben opgedaan. Verschillen tussen jongeren van dezelfde leeftijd zouden dan met een uiteenlopend milieu van herkomst en opleidingsniveau te maken hebben. Zoals Materman en Pasteuning in hun CJP-onderzoeksverslag schrijven: 'Kunst moet je mooi of intrigerend *leren* vinden en tot die leerschool heeft niet iedereen toegang' (Materman en Pasteuning 1983, p.2).

De constatering dat kunst moeilijk toegankelijk is, komt ook in meer theoretische wetenschappelijke studies naar voren. De socioloog Ganzeboom bijvoorbeeld typt kunst als een 'complexe vorm van informatie' (Ganzeboom 1982b). Sommige vormen gelden daarbij weer als ingewikkelder dan andere. Zo zou moderne

beeldende kunst complexer zijn dan oudere kunst, zou opera ‘moeilijker’ zijn dan operette, en zouden er ‘lichte’ en ‘zware’ klassieke muziekstukken zijn. De ingewikkelder kunstvormen worden in Ganzeboom’s theorie door een beperkter publiek geconsumeerd. Niet iedereen is volgens de door hem beschreven informatieverwerkingstheorie namelijk even goed in staat tot het verwerken van complexe informatie. Ten eerste zijn er verschillen in intelligentie (8). Ten tweede verschilt de kennis en oefening waarover iemand beschikt (en die hangen weer samen met de opleiding, de training in het ouderlijk gezin en de zelfwerkzaamheid op dit gebied). En ten derde hebben sommige personen meer behoefte aan stimulering van buitenaf dan anderen. In de psychologie spreekt men in dit verband van extravertie en introvertie.

Wat betreft het verloop van de cultuurparticipatie tijdens het leven merkt Ganzeboom op dat volgens de informatieverwerkingstheorie ‘culturele activiteit plezieriger wordt naarmate men er meer van weet en er al meer tijd en geestelijke vermogens in heeft geïnvesteerd’ (1982a, p.355). Ganzeboom verwacht dan ook dat ‘karakteristieke cultuurparticipatiecarrières’ vroeg zullen beginnen en weinig onderbrekingen vertonen. Tijdens het doorlopende proces van culturele activiteit specialiseren mensen zich en wisselen niet gemakkelijk meer van genre.

In dit hoofdstuk gaat het dus om de leerschool die jongeren voorbereidt op cultuurparticipatie. Welke rol spelen de belangrijkste door volwassenen gedomineerde socialisatiekaders – het ouderlijk huis en de school – bij de scholing van jeugdigen in de kunsten? Welke jongeren worden aangemoedigd om kunst te leren waarderen en voor wie blijft dit domein een vreemde wereld? Welke ontwikkeling hebben de scholieren op het gebied van kunstbezoek doorgemaakt? In afzonderlijke paragrafen komen de factoren aan de orde die bepalend voor kunstzinnige vorming zijn: het schooltype waarop een jongere onderwijs volgt, de specifieke aandacht voor kunst binnen de opleiding en het culturele klimaat thuis. De individuele ontwikkeling – de cultuurparticipatieloopbaan – wordt in de vierde paragraaf (1.5) besproken.

1.2. Verschillende onderwijstypen

De scholieren met wie ik sprak vermoeden dat er een duidelijk verband is tussen het niveau waarop jongeren onderwijs volgen en hun gebruik van het gevestigde kunstaanbod. Een jongen van het VWO zegt:

‘Die figuren van LBO...van huishoudschool en technische school...die zie je over het algemeen niet in een museum lopen. Daar zijn ze meestal niet zo blij mee.’ (Jeroen, 17)

Eén van de geïnterviewde ‘LBO-figuren’ geeft hem daar gelijk in; volgens hem zitten jongeren die in kunst geïnteresseerd zijn op het atheneum:

‘Wat dat voor jongeren zijn? Dat zijn mensen, die worden in ieder geval geen timmerman ofzo...dat worden van die geleerden.’ (Wim, 14)

Een MAVO-meisje heeft wel een idee over de reden van die onevenredige belangstelling. Ze oppert dat scholieren die makkelijk leren misschien meer aangelokt worden om kunststudies te willen begrijpen dan leerlingen die op school al moeite genoeg hebben:

‘Ik denk wel dat goed kunnen leren te maken heeft met interesse voor kunst en klassieke muziek. Je hebt zulke kinderen meer op een gymnasium dan op een LEAO of een MAVO. Ik denk dat ze meer interesse hebben, dat hun meer alles kan schelen...ze zullen zich eerder ergens in gaan verdiepen.’ (Paula, 15)

Te dom voor kunst; dat is iets wat vooral LTS-jongens nog wel eens van zichzelf zeggen volgens hun tekendocente. Ze vertelt hoe een jongen zich tijdens een gesprek over toneel tegen de slaper stompte, zijn hoofd schudde, en riep: ‘Hoor je wel, allemaal zaagsel’. Een HAVO-meisje vindt dat onzin:

‘Kijk, je moet natuurlijk niet zeggen dat mensen op LTS er helemaal niets vanaf weten. Maar als die geen kunstgeschiedenis hebben gehad of lessen die er over gaan – voor mijn part één of andere voorlichting – dan interesseren die zich er niet voor en die gaan er dan ook niet naar toe denk ik...Zodat zij weer vooroordelen krijgen over musea en over de mensen die er naar toe gaan.’ (Carla, 16)

Hoe hoger geschoold, hoe meer belangstelling voor kunst; dat is de indruk die de goudse scholieren hebben van elkaars houding ten opzichte van kunst. Deze indruk wordt gesteund door de verhalen van de scholieren over hun eigen bezoeken aan kunstinstellingen. Het overzicht dat volgt (en waarvan een schema in bijlage 3) heeft betrekking op het afgelopen schooljaar. Buiten beschouwing blijven hier de schoolvoorstellingen van theater- en muziekgezelschappen en de optredens van amateurgezelschappen.

Van de vijf HAVO/VWO-scholieren komt alleen Bastiaan nooit in kunstmusea of bij-tentoonstellingen. De andere vier gaan meestal met school naar zowel traditionelereals moderne beeldende kunst kijken, al gaan de drie meisjes ook met moeder of vriend(in). Opmerkelijk is dat bij Carla en Sigrid het initiatief tot dergelijke uitjes vaker van hen komt dan van hun moeders. De drie meisjes bezoeken ook wel eens een theater- of balletvoorstelling, iets wat de twee jongens niet doen. Sigrid en Virginie zijn van plan dit te blijven doen; Carla heeft (bij ballet) afgehaakt.

Van de zes MAVO-scholieren gaat alleen Paula twee maal per jaar vrijwillig met haar ouders mee naar een museum. Dat kan een museum met oudere kunst zijn, maar ook bijvoorbeeld het mummie-museum in Friesland. Sacha is – tegen haar huidige gewoonte in – een keer meegeweest naar het Panorama van Mesdag. Erik heeft het wapenmuseum bezocht, maar heeft een hekel aan kunstmusea. De anderen hebben geen musea bezocht het afgelopen jaar en staan ook niet te dringen (net zo min als degenen die wel geweest zijn trouwens). Paula gaat niet alleen af en toe met haar ouders naar een museum, maar heeft ook met hen een abonnement voor vijf voorstellingen in de schouwburg. Ze kiezen dan vaak iets

luchtigs, een cabaretier bijvoorbeeld. Paul tenslotte, bezoekt soms met zijn ouders en soms met (oudere) vrienden een theater- of balletvoorstelling.

Van de drie LHNO-leerlingen bezoeken er twee 'niets'. Alhoewel: Tamara is 'voor de gein' met een vriendin het Catharinagasthuis ingelopen maar stond ook zo weer buiten; 'er was niets te doen'. Het derde meisje – Bianca – 'heeft iets met China' en is daarom met kennissen naar een museum geweest met een chinese afdeling. Ook is ze met een vriendin naar een chinese operette geweest.

Van de vier LTS-leerlingen bezoeken twee jongens 'niets', uitgezonderd een enkel kasteel op vakantie. De derde jongen – Casper – is via zijn vriendin twee keer met een groepje van school mee geweest naar een theatervoorstelling. Angélique uit 4-Metaal tenslotte, heeft het afgelopen jaar geen kunstinstellingen bezocht maar deed dat in de eerste klas wel. Ze ging toen af en toe samen met een vriendin op het via school gekregen CJP het museum in. Tegenwoordig heeft ze 'betere dingen te doen' (waarover straks meer).

Bij mijn onderzoeksgroep bezoeken dus alleen hoger geschoolde jongeren moderne kunst. Oudere – herkenbare en duidelijk arbeidsintensieve – kunst wordt ook door enkele wat lager geschoolden bezocht. Musea met verzamelingen uit het (vroegere) dagelijks leven blijken tenslotte nog weer laagdrempeliger dan musea met oude schilderijen. Overigens is hier een waarschuwing op zijn plaats: dat de scholieren die niet op HAVO/VWO zitten geen moderne kunst bezoeken wil niet per definitie zeggen dat ze daar geen belangstelling voor hebben. Dat zal blijken in paragraaf 1.4. over het culturele klimaat thuis.

Schouwburgen en theaters worden beduidend minder vaak bezocht dan musea. Als de geïnterviewde scholieren – en dat geldt zowel voor die van HAVO/VWO als voor die van MAVO – een voorstelling bezoeken, dan is dat meestal in het kader van een gezellig avondje uit met hun ouders. *One man- en one woman-shows* blijken het dan goed te doen.

Ballet is het afgelopen jaar door slechts twee HAVO/VWO-meisjes uit pure interesse bezocht. Een MAVO-jongen bezoekt ook af en toe balletvoorstellingen, maar vooral omdat een goede vriendin in opleiding is voor balletdanseres.

Grote afwezigheid in het rijtje bezochte kunstvormen zijn de klassieke concerten en de operavoorstellingen. Waar de scholieren zich bij andere kunstvormen nog wel eens op sleeptouw laten nemen, is dat hier niet het geval. Opera roept de meeste aversie op, al is vioolmuziek een goede tweede.

Voor de scholieren met wie ik sprak geldt dus dat ze – naarmate ze hoger geschoold zijn – vaker en bovendien complexer kunstvormen bezoeken. Tevens worden verschillende kunstvormen door dezelfde personen bezocht. In Ganzeboom's woorden: ook onder de goudse scholieren zie je dat 'cultuurparticipatievormen sterk met elkaar samenhangen en relatief meer voorkomen in hoge statusgroepen' (Ganzeboom 1982a, p.18).

1.3 Aandacht voor kunst binnen het onderwijs

Kunstzinnige vorming is binnen het nederlandse onderwijs een ondergeschoven kindje, zo luidt al vele jaren de klacht van docenten expressievakken (9) en van anderen die de kunsten een warm hart toe dragen. Ten eerste blijft aandacht voor kunst in de regel beperkt tot een paar uurtjes tekenen, handenarbeid, textiel en

muziek op de lessentabel. Uren die in de praktijk bovendien nog vaak aan andere vakken dan de kunstzinnige worden besteed (10). Ten tweede is de kunstzinnige vorming te weinig geïntegreerd in andere vakken. Gesproken wordt wel van een apartheidsstatus, terwijl er juist meer projectgewijs gewerkt zou moeten worden (Lucassen 1983, p.747). Op de vraag of er op school veel aandacht voor kunst is, antwoordt een LHNO-leerlinge:

'Hier op school wordt verder niks aan kunst gedaan...ja die juf van handenarbeid dan met haar kunst opdrachten...van die rare klei-dingen...Vind ik helemaal niet leuk.' (Bianca, 16)

En een MAVO-scholiere:

'Nee...ja, tekenen dan...en bij nederlands heb je literatuur en dan gaat het ook over gedichten...verder niet, nee.' (Paula, 15)

Carla van de HAVO merkt in dit verband overigens op dat de enkele keer dat andere vakdocenten over kunst vertellen, het haar wel nieuwsgieriger maakt naar bepaalde kunstvormen:

'Ik dacht eerst van opera's en operettes dat het allemaal gegil was...dan zag je het wel es op tv. Maar nu hadden we bij engels van Shakespeare gehad...Hamlet enzo, en nu leek het me best wel leuk om een keer zo'n opvoering te zien...'(Carla, 16)

Een derde punt van kritiek is de constatering dat de organisatie van kunstzinnige activiteiten binnen schoolverband maar buiten het rooster afhangt van de bevoegdheid van een enkele docent. De tekendocent van de MAVO meent – de kritiekpunten overziend – dat zolang er binnen het onderwijs weinig structurele aandacht voor kunst is, het niet mag verbazen wanneer jongeren geen animo tonen voor het bezoeken van gevestigde kunstinstellingen.

Hoe zit het met het kunstzinnige klimaat op de scholen in Gouda die bij dit onderzoek betrokken zijn? Verschillende aspecten komen hierna aan de orde: de kunstzinnige vakken (ik beperk me hier tot tekenen), binnenschoolse culturele activiteiten waaraan de leerlingen actief deel kunnen nemen, schoolvoorstellingen van muziek- en theatergezelschappen, kunstbezoek met school.

1.3.1. Teken en: ‘achter de streep’ en ‘voor de streep’

De inhoud van de lessen tekenen verschilt nogal per onderwijsniveau. In het LBO gaan nog steeds de meeste jongens naar de LTS en de meeste meisjes naar het LHNO. LTS-ers hebben na de brugperiode alleen vaktekenen (verbindingen, constructies); LHNO-sters krijgen nog wel creatief tekenen (portret, ontwerpen van een surfzeil). Op MAVO en HAVO/VWO gaat het per definitie om creatief tekenen. Daarbij wordt een deel van de tijd besteed aan kunstbeschuwing en kunstgeschiedenis. Van laag naar hoog in de onderwijshiërarchie verschuift het accent van alleen zelfdoen naar een combinatie van praktijk en theorie. De tekendocenten van MAVO en HAVO/VWO hebben daarbij de indruk dat hun vak op meer respect van omstanders kan rekenen naarmate de cognitieve elementen zwaarder wegen in hun lesprogramma.

Van de scholieren met wie ik sprak, hebben 2 MAVO- en 4 HAVO/VWO-leerlingen tekenen als examenvak gekozen. Het is, afgaand op de uitspraken van deze scholieren, juist de combinatie van praktijk en theorie die hen van de informatie voorziet die het bezoeken van gevestigde kunstinstellingen interessant(er) maakt:

‘Dan zitten mijn vriendin en ik bijvoorbeeld samen te tekenen, en dan gaan we een kunstboek doorbladeren...samen om te kijken wat er nou niet klopt aan die tekening. Het begint wel steeds met wat we zelf doen, dat is wel zo...Dat is net zoiets als met dat toneelspele: je gaat niet zo gauw kijken maar doet het wel zelf. Daardoor wordt 't vanzelf weer leuker om te kijken. Misschien ligt dat wel aan je leeftijd ofzo. (...) Ik wil 't het liefst zien van kinderen uit mijn klas of van mijn vrienden ofzo...maar anders ook nog wel van iemand die een bekend schilderij heeft gemaakt...hoe die dat heeft gedaan enzo.’ (Sacha, 15)

De zes scholieren met tekenen in het pakket verklaren dat ze – door zelf te tekenen en te schilderen – leren dat het maken van moderne kunst niet zo makkelijk is als het lijkt. Ook in een ander opzicht krijgen deze scholieren meer begrip voor de moderne schilder. Geregeld moeten zij namelijk hun produkten verdedigen tegen medescholieren die niet snappen waarom tekenen een echt vak – voor de streep – is:

‘De anderen komen wel es in het tekenlokaal en dan zien ze tekeningen van ons. Nou, daar zitten studies bij, dat stelt weinig voor, dat zijn klodders verf zeg maar. Als ze dat dan zien dan krijg je zo’n opmerking van: ‘waar slaat dat nou op, dat is toch geen examenvak’. Ze zeggen dat als grap, hun eigenlijke mening, daar kom je moeilijk achter. Heb je het over tekenen – niet dat je ermee gepest wordt – maar dan zeggen ze ‘Dat is toch zonde om te kiezen’. Dat zeggen ze natuurlijk omdat ze zelf niet kunnen tekenen. Ik zeg dan dat ik het leuk vind. Of je maakt een geintje, we gaan er niet serieus op in, dat je de voor- en nadelen van het kiezen van tekenen op een rijtje gaat zetten.’ (Jeroen, 17)

Verder verklaren de vier HAVO/VWO-ers en Sacha van de MAVO dat ze door de kunstgeschiedenis gemotiveerder zijn geraakt om musea te bezoeken (al wil dat niet zeggen dat ze het ook uit eigen beweging doen). Erik vindt echter een kunstmuseum ondanks de kunstgeschiedenis ‘niks aan’. Van de dia’s tijdens de les vindt hij die met oude schilderijen wel mooi, maar van de modernere kunst zegt hij: ‘Dat slaat nergens op’. De vijf anderen vinden dat ze bij tekenen juist leren om niet gelijk alles te willen herkennen wat ze zien, en dat ze het een uitdaging zijn gaan vinden om wat langer te moeten kijken en nadenken:

‘De oudere kunst, daar zie je aan wat het is, dat zijn natuurgetrouwe schilderijen...daar kan je duidelijk aan zien van ‘Dat is een goed schilder want dat heeft ie mooi nagebootst’... Maar bij moderne schilderkunst en beeldhouwkunst krijg je veel sneller het vooroordeel van ‘Het is simpel, dat kan ik ook’. Maar pas als je voorstudies ziet en weet over de achtergronden, dan wordt het veel interessanter en dan kan je beter een oordeel hebben over de schilder en zijn kunst.’ (Jeroen, 17)

Bastiaan, de enige jongen van de HAVO/VWO-informanten die geen tekenen in zijn pakket heeft, benadrukt ook het belang van voorkennis bij het waarderen van kunst:

‘Kijk, neem nou de Nachtwacht, heel bekend schilderij...daarvan heb ik gehoord hoe dat eigenlijk geschilderd is. Dat hij die mensen heeft geschilderd hoe hij dacht dat die mensen waren, niet netjes in het gelid wat eigenlijk zijn opdracht was...toch? Dat vond de nachtwacht zelf eigenlijk niet mooi dus zij keurden dat schilderij af. En wat er dan daarna gebeurd is, dat is toch wel leuk om daarbij na te denken...dat zo’n schilderij zo beroemd is geworden...Als je er wat van weet: van de achtergrond, van de omstandigheden waaronder zo’n schilderij gemaakt is, dan lijkt het me best leuk om te kijken.’ (Bastiaan, 16)

Carla is van huis uit niet bekend gemaakt met het domein der kunsten, maar heeft wel tekenen als examenvak gekozen. Over de effecten van die keuze op haar bezoek aan kunstinstellingen zegt ze:

‘Eerst ging ik bijna nooit. Maar nu heb ik kunstgeschiedenis en dan leer je er meer over en dan leer je om er anders naar te kijken...Je krijgt er

meer interesse voor en wilt er ook wel eens een keer naar toe...Die interesse wordt steeds meer, ik ben eigenlijk nog maar net begonnen...' (Carla, 16)

Zowel de inhoud van het vak tekenen als het gewicht dat aan de daar behaalde cijfers wordt toegekend, lijkt dus nogal te verschillen naar onderwijstype. Binnen MAVO, HAVO en VWO ontstaat bovendien door de mogelijkheid tekenen als examenvak te kiezen een culturele elite onder de scholieren. Deze leerlingen hebben het vak soms gekozen vanuit een bredere kunstzinnige belangstelling (vaak van huis uit gestimuleerd), maar soms ook gewoon omdat ze goed kunnen tekenen. Mede door deze vakkeuze gaan zij over kennis en inzichten beschikken die ze niet met andere scholieren kunnen delen. Voor gesprekken over kunst zijn ze op elkaar aangewezen:

'Sigrid en ik vinden Mondriaan onwijs goed. Daar praten we buiten de les ook vaak over. Sigrid wil naar de toneelschool...als ze iets heeft gezien, vertelt ze er over en zegt ze: 'Moet je ook een keer naar toe gaan'...En met kunstgeschiedenis...zegt iemand dat ie een schilderij mooi vindt...'Nou, waarom vind je dat mooi' enzo...Vrienden van buiten school die interesseren zich er niet voor. Die hebben ook geen tekenen in hun pakket...dat kan ook niet op elke school hoor...Ik probeer ze wel es mee te krijgen, maar die kijken alleen maar wat ze mooi vinden, en niet waarom...Dat snappen alleen anderen van tekenen.' (Carla, 16)

1.3.2. Binnenschoolse culturele activiteiten

Binnenschoolse culturele activiteiten waaraan de leerlingen in hun vrije tijd actief kunnen deelnemen zijn er bij de betrokken scholen in Gouda minder naarmate het onderwijsniveau lager is. Op de HAVO/VWO worden af en toe projecten georganiseerd (met steun van mensen van buiten de school). Verder wordt er aan cabaret gedaan, oefenen scholieren voor het jaarlijkse playbackfestival van de goudse scholen en zijn er altijd minstens twee of drie schoolbandjes. Op de MAVO werken leerlingen onder toezicht van de tekendocent aan een muurschildering in de gang van de school en wordt er geoefend voor hetzelfde playbackfestival als waar de HAVO/VWO-ers zich op voorbereiden. Op de LHNO is van deze activiteiten alleen het playbackfestival overgebleven. Van de LTS-ers heb ik ook over dit festival niets gehoord.

Sommige van de genoemde binnenschoolse kunstzinnige activiteiten zijn in de ogen van de leerlingen statusverhogender dan andere. Meedoen aan saaie, rustige, plechtige opvoeringen is minder goed voor het *image* van een vlotte scholier dan het deelnemen aan vlotte, swingende, brutale voorstellingen. Musiceren bij de kerstviering is een voorbeeld van een impopulaire binnenschoolse kunstzinnige activiteit. Eén van de docenten legt uit dat je daarvoor de medewerkende leerlingen moet strikken wanneer ze in de brugklas zitten. Daarna dien je te zorgen dat ze zich verplicht voelen om mee te blijven doen. Wel in trek zijn schoolbandjes, leerlingencabaret en oefenen voor het playbackfestival van de goudse scholen. De leerlingen die meedoen aan dit soort activiteiten zijn vaak degenen die niet

negatief tegenover kunst staan, maar die toch geen zin hebben om de gevestigde kunstinstellingen te bezoeken:

‘Als ik eenmaal in een theater zit vind ik het altijd wel leuk. Maar ik heb vaak geen tijd en dan ga ik maar niet...ik zet er niet echt iets voor opzij. Maar om het zelf te doen vind ik veel leuker; ik wil niet steeds maar zitten kijken.’ (Sacha, 15)

Deelname aan projecten op school kan leerlingen anders tegen bepaalde kunstvormen aan laten kijken. Een leereffect dat in dit onderzoek vooral voor de HAVO/VWO-leerlingen is weggelegd. Ter illustratie:

‘Ballet, daar hoef ik niet heen. Die muziek daar hou ik sowieso al niet van...al die piano...Toen ik daar vroeger wel es met m’n moeder naar toe ging, zat ik daar ook meer te lachen en te kletsen dan dat ik naar dat ballet keek...Misschien kwam dat toen ook wel omdat ik eigenlijk niet begreep wat ze nou allemaal wilden uitbeelden enzo...We zijn met school een werkweek gaan doen en toen moesten we zelf videoclipps maken, dus moest je zelf ook dansen en drama doen. Dan leer je het veel meer kennen. Vroeger niet, dus wie weet als ik nu naar ballet zou gaan, dat ik het misschien wel leuker zou vinden.’ (Carla, 16)

De scholieren in het publiek vinden het vaak leuker om naar bekenden op de planken te kijken dan naar vreemden:

‘Ik vind het leuker om te doen dan om naar te kijken. Ik ga wel es naar schooltoneel...dan vind ik het wel leuk dat je die mensen kent... Maar zo naar een toneelstuk zou ik niet gauw echt gaan.’ (Carla, 16)

Ditzelfde geldt overigens voor de schouwburg: een paar scholieren verklaren dat ze liever naar het amateurtoneel van een oom gaan dan naar een voorstelling waarbij ze niemand kennen. Zodra de optredende bekend is van tv, geldt ook die niet meer als vreemde. Kijken naar bekenden op het podium zou je kunnen beschouwen als een tussenvorm tussen actieve en passieve kunstdeelname. Met uitvoerenden die je kent, kun je je gemakkelijker identificeren dan met optredenden die je niet kent; passieve kunstdeelname wordt zo betrekkelijk actief.

1.3.3. Speciale schoolvoorstellingen van muziek- en theatergezelschappen

Ook op het gebied van de speciale schoolvoorstellingen van muziek- en theatergezelschappen maken de geïnterviewde scholieren onderaan de onderwijstrap met een beperkter aanbod kennis dan degenen in hogere onderwijsregioenen.

Schoolconcerten vinden op de bij het onderzoek betrokken LHNO niet meer plaats omdat de schoolleiding vond dat ze te slecht liepen. De tekenlerares vertelt dat de leerlingen tijdens zo’n concert rumoerig bleven, dat ze onbedaarlijk moesten lachen om de stiltes in de muziek en dat ze luidruchtig hun afschuw kenbaar

maakten zodra er weer een viool te horen was. Speciale schoolvoorstellingen van theatergroepen in de schouwburg zijn door deze LHNO al een paar jaar niet meer bezocht. De laatste keer vonden de meisjes het volgens de tekenlerares wel leuk als uitje, maar was het stuk te abstract voor hen. De LHNO-sters die ik sprak zijn alleen met school in de schouwburg geweest voor het playbackfestival van de goudse scholen.

Ook op de LBO-school waar de LTS-ers uit dit onderzoek zitten, worden al sinds een jaar of vijf geen schoolconcerten meer georganiseerd. Op twee rijen leerlingen was een bewaking van vier docenten nodig om te zorgen dat de muzikanten hun stukken in betrekkelijke rust ten gehore konden brengen. Op een enkel optreden na – bijvoorbeeld van een met humor gezegende zanger die zijn toehoorders om zijn vinger wond – brachten de schoolconcerten ook de LBO-leerlingen weinig liefde voor de klassieke muziek bij. Speciale schooltheatervoorstellingen vallen op deze school beter in de smaak. Jaarlijks nodigt de teken/handvaardigheid/muzieklerares via SECU (11) een toneelgroep uit op school. Van tevoren vertelt ze de leerlingen waar de voorstelling over gaat en wat de achtergronden van het stuk zijn. Ook legt ze uit dat je op het podium alle geluiden uit de zaal goed kan horen en dat ze dus geen zakken snoep mee moeten nemen naar de voorstelling. Zolang er maar genoeg te zien is op het podium en er veel actie in het stuk zit, kun je volgens deze lerares ook LBO-leerlingen met theater boeien (12). Van de LTS-ers waarmee ik sprak heeft er niet één zo'n voorstelling meegemaakt.

Op MAVO en HAVO/VWO worden de leerlingen af en toe nog wel in de aula geroepen voor een schoolconcert. In principe zijn ze wel blij met zo'n verzetje, wordt me verzekerd: 'eindelijk eens wat anders'. Afwisseling van de gewone les moet voor de scholieren echter wel betekenen dat er wat te beleven valt:

'Je gaat wel zitten in de aula maar dan ga je niet twee uur je mond dichthouden...je moet dan wel kunnen kletsen...anders kan je net zo goed gewoon naar de les gaan, kan je ook nog kletsen zal ik maar zeggen...' (Jeroen, 17)

De leerlingen willen zelf ook mee kunnen doen aan de voorstelling:

'Meestal in het begin wordt het met zulke dingen een puinhoop. Denkt iedereen: nou kunnen we mooi keten...Later wordt er wel wat van gezegd en dan wordt het beter...Als je zelf mee mag doen, is het vaak leuker.' (Carla, 16)

Ook verwachten de scholieren waarmee ik sprak van de optredenden dat ze vrij en direct met hen omgaan en dat ze met humor op 'geintjes' van het publiek reageren:

'Vorig jaar was er ook één of andere man die bespeelde wat instrumenten en die zong wat liedjes, maar dat was niet rustig genoeg...dat werd zo'n zootje dat het helemaal gestopt is. Maar die man was ook niet helemaal vrolijk...als je dat doorkrijgt als zaal, dan ga je daar op in...Ik geloof

dat ie twee waarschuwingen gaf en toen pakte hij z'n boeltje en liep al weer weg, dus dat was snel afgelopen ... Ik denk dat het vooral ook ligt aan de figuur die het brengt...zoals die man, dat weet ik nog wel, die stelde zich niet eens voor. Hij ging zitten en begon met de muziek die hij allemaal ingestudeerd had. Dan weten ze amper naar wie ze zitten te luisteren...' (Jeroen, 17)

Verder lijkt het er op dat muzikanten meer kans op succes hebben naarmate hun muziek pop-achtiger is. Een voorstelling met drumcomputers werd op de MAVO bijvoorbeeld enorm gewaardeerd. Een exotische groep had het met haar 'buitenlander-muziek' – zoals Monique het noemt – moeilijker:

'Laatst was er iets, dat leek een soort straatmuziek...ze zongen steeds 'Afrika, Afrika'...op het eind ging iedereen geld op het podium gooien.' (Sander, 17)

De meeste geïnterviewden realiseren zich wel dat het niet meevalt om voor een zaal middelbare scholieren te gaan staan:

'Het is ook moeilijk denk ik hoor, voor zo'n school iets te verzinnen waarnaar iedereen luistert...ik bedoel, als er maar een stuk of vijf zijn, een groepje van een paar jongens die het totaal niet interesseert, probeer dan maar es zo'n hele zaal stil te houden.' (Jeroen, 17)

Schooltheatervoorstellingen worden er op de MAVO niet georganiseerd. Het enige theater waarmee de leerlingen via school kennismaken is het jaarlijkse docententoneel; en de playbackacts van medescholieren. De HAVO/VWO-leerlingen worden zo eens per jaar met andere scholieren (van hetzelfde onderwijstype) in het cultureel centrum samengedreven om een theatervoorstelling bij te wonen. Als het een stuk is met genoeg 'toeters en bellen' zoals een lerares het uitdrukt, dan zijn ze te boeien (12). Ook de zogenaamde 'leerpikkies' onder de scholieren kunnen nog niet de concentratie opbrengen om lange mono- of dialogen te volgen. Dit geldt zeker wanneer ze onvoldoende zijn voorbereid op wat ze gaan zien. Bastiaan – beslist geen branieschopper – vertelt:

'Theater is misschien wel leuk, alhoewel...laatst met school was het niet leuk. Een beetje moeilijk spel was dat. Dat was over een vrouw en die had in een vrouwenkamp gezeten in de oorlog. Dat was eigenlijk een heel geestelijk spel...d'r was een pastoor bij die haar verhaal opschreef... Verder heb ik het niet goed begrepen. Jammer eigenlijk, want het kan best een mooi stuk geweest zijn. Naast me zat een jongen, die was een beetje jolig... Maar misschien als ik het begrepen had, dat ik het dan mooier had gevonden... Het stuk was ook niet echt met ons voorbereid. We hebben alleen een blaadje gehad waar zo'n beetje het verhaal opstond...heel summier, dat het inderdaad over twee mensen ging... Het was eigenlijk alleen met flashbacks, alleen met herinneringen...er was helemaal geen actie...steeds dezelfde twee op het podium die steeds een beetje rondlopen...' (Bastiaan, 16)

1.3.4. Uitjes met school naar gevestigde kunstinstellingen

Uitjes met school naar gevestigde kunstinstellingen en op gewone – dus niet voor scholieren gereserveerde – tijden, vinden in principe alleen naar musea plaats.

De LHNO-sters moeten zulke excursies ontberen omdat de tekendocente niet ziet hoe ze orde kan houden wanneer ze met een groep meiden de school achter zich laat. Omdat ze vanuit school geen versterking kan krijgen, gaat ze er maar niet op uit.

De LTS-ers komen met school wel eens in een museum, maar bezoeken dan geen kunst:

'Ik kom nog wel heel af en toe in een museum, als ik een opdracht van school krijg ofzo... Je gaat er met school naar toe en dan ga ik wel mee; je gaat niet in je uppie in de klas zitten. Je gaat meestal mee om de gezelligheid. ... Met deze school zijn we vorig jaar naar de RAI geweest...brommers waren d'r en fietsen...motoren en cylinderelementen...echt de praktijk wat wij gaan maken. Verder gaan we een enkel keertje met geschiedenis of aardrijkskunde naar een museum...moet je gaan kijken hoe het vroeger was.' (Angelique, 16)

MAVO- en HAVO/VWO-leerlingen die tekenen als examenvak hebben gekozen, komen wel voor excursies naar kunstmusea in aanmerking. Volgens de leerlingen

met wie ik sprak gedraagt iedereen zich betrekkelijk rustig op zulke uitstappen:

‘In het museum werden we meer vrij gelaten, dat is wel fijn, dan ga je ook minder klieren. Maar ja, wij hebben ook voor dat vak gekozen, wij interesseren ons ervoor.’ (Carla, 16)

Zelfs snappen twee VWO-leerlingen niet waarom de leraar hen er van tevoren zo weinig over vertelde en waarom hij zo vroeg terug wilde:

‘Het was heel leuk, maar toch...de informatie over de schilders in het museum die kregen we pas bij het museum...het was handiger geweest als de leraar het eerder had gegeven, dan had je het van tevoren een beetje door kunnen nemen... Verder kregen we binnen wat kort de tijd... Het werd dus meer eventjes museum-kijken, 't was wat vlug-vlug. Op zich was het wel leuk, ik was er nog nooit geweest. Maar om vier uur waren we al terug en dat was eigenlijk veel te vroeg...als je dan toch een keer gaat, kan je beter lekker lang wegblijven. Maar de leraar wou per se terug zijn binnen de gewone schooltijd. Ik weet niet waarom hij dat wou.’ (Jeroen, 17)

Verder zijn er op de verschillende scholen individuele docenten die soms een groepje leerlingen op sleeptouw nemen. Op de school voor LBO vraagt de tekenlerares in een klas waarmee ze een goede verstandhouding heeft wie er zin heeft om mee uit te gaan. ‘Uit’ is dan naar een theatervoorstelling in Den Haag. Vooraf drinken ze koffie bij de docente thuis en na afloop nemen ze er eentje in de kroeg. Omdat de lerares in de hogere klassen alleen op het LHNO les geeft (LTS heeft immers technisch tekenen), gaat ze er in de praktijk met voornamelijk meisjes en een paar meegetroonde vriendjes van hen op uit. Op de HAVO/VWO bezoekt een docent met geïnteresseerde leerlingen ballet/dansvoorstellingen. Bij dergelijke vrijwillige culturele uitstapjes is iedereen wel zo geïnteresseerd dat het geen puinhoop wordt. Of scholieren de kans krijgen om in een klein informeel groepje kennis te maken met de gevestigde kunstinstellingen hangt dus af van de initiatieven en persoonlijke interesses van de docenten die toevallig aan een school verbonden zijn.

1.4. Het culturele klimaat thuis

In de vorige paragrafen lag het accent op de kennismaking met kunst binnen het onderwijs. De docenten waarmee ik sprak, benadrukken echter dat de reactie van leerlingen op het kunstzinnige aanbod op school nogal verschilt afhankelijk van het culturele klimaat thuis. Ook scholieren zelf zien dat er in dit opzicht grote opvoedingsverschillen zijn:

‘Ik denk wel dat interesse voor kunst veel te maken heeft met het gezin waarin je opgroeit. Een heleboel dingen die je weet, die neem je van je ouders over. Misschien is zo'n museum wel wat voor mij, maar ik ben er nooit heen geweest omdat er vanuit ons gezin nooit eigenlijk een grote stimulans is gegeven. Van: daar moet je echt es een keer heen gaan want dat is hartstikke leuk.’ (Bastiaan, 16)

Het culturele klimaat thuis is heel belangrijk, maar hoeft niet bepalend te blijven volgens een MAVO-scholiere:

‘Als je ouders zich er niet voor interesseren, zul je er niet zo gauw mee in aanraking komen. Misschien op latere leeftijd, dan ga je naar grotere scholen, andere milieus, andere kinderen, weet je wel...dan kom je er misschien wel mee in aanraking.’ (Sacha, 15)

Een VWO-jongen gelooft daar niet erg in; er wordt toch eigenlijk nooit over kunst gepraat?

‘Over het algemeen is het zo dat als je ouders het niet echt bevorderen in je jeugd, dat je dan niet zo snel uit jezelf naar kunst gaat. Ik denk dat als je vader en moeder nooit met jou naar een theater zijn geweest, nooit naar een museum, dat je dan niet als je een jaar of zeventien bent dat je opeens graag naar een museum zou willen. Daar heb je het nooit over op school enzo, dus dan zal je niet zo snel uit jezelf gaan, denk ik. Met wie moet je gaan? Met je vrienden ga je ook niet zo snel.’ (Jeroen, 17)

De opvoedingsverschillen komen er volgens de geïnterviewde goudse scholieren op neer dat leerlingen van HAVO/VWO vaker uit gezinnen komen waarin de belangstelling voor kunst wordt gestimuleerd dan leerlingen van MAVO en helemaal dan die van het LBO. Wat de jongens en meisjes met wie ik sprak vertelden over de belangstelling voor kunst van hun eigen ouders sluit hierbij aan.

Voor de LHNO-sters is de kunstwereld volgens hun tekenlerares een onbekend terrein: hun in de regel ook laaggeschoolde familie begeeft zich er niet op en ze horen of lezen er nooit iets over. De LHNO-tekenlerares meent dat het gros van haar leerlingen geen mening heeft over kunst. Ze hebben er te weinig kennis mee gemaakt om zich een oordeel te vormen. In hun directe omgeving is kunst geen gewichtig onderwerp en dus ook niet iets om zich tegen af te zetten. ‘Het doet er gewoon niet toe’, zegt ze. Bij Tamara en Fatiha is dit inderdaad het geval, maar Bianca heeft er wel meer over te zeggen:

‘Mijn ouders gaan nooit naar iets van kunst. Mijn moeder laat ook aan mij over waar ik heen wil. Niet dat ze tegen me zegt: ‘Ik wil dat je naar dat en dat museum gaat want dat vind ik mooi’. Maar mijn moeder vindt wel stijldansen bij je opvoeding horen, dat weer wel. En dat hoor je toch vaak, vind ik. ... Hoe m’n vader en moeder over kunst denken? Mijn vader die houdt er helemaal niet van...van die mensen met die klodders verf...’Die zoi kan ik ook maken’, zegt m’n vader dan...Mijn moeder zegt zulke dingen niet. Maar ja...mijn vader is wat royaler in zijn taal...M’n vader en moeder die vinden van die schilderijtjes met landschappen...dat vinden zij dan weer mooi. Dat het zo echt geschilderd is of getekend, dat vinden ze mooi. En mijn moeder houdt dan wel van Mozart... D’r was eerst een film Amadeus...daar is ze naar toe geweest met d’r vriendin, was wel apart... Mijn vader interesseert zich helemaal niet voor ballet of klassieke muziek ofzo...helemaal niet.’ (Bianca, 16)

De LTS-ers die ik sprak worden evenmin erg kunstminnend opgevoed. Alle vier komen uit een arbeidersgezin en alle vier zeggen ze dat hun ouders nooit kunst bezoeken, dat er thuis niet over gepraat wordt en dat ze weinig idee hebben van hun ouders' opvattingen op dit gebied. Over de cultuurparticipatie van zijn ouders vertelt een LTS-jongen:

'M'n vader draait meestal oude muziek, maar echt klassiek...echt rustig...dat niet. Meestal Elvis, of van die buitenlanders, van die negers...Meestal luistert ie naar oude muziek, ik denk van de jaren '60 ofzo. ... Museums vinden ze best wel leuk. Gaan we bijvoorbeeld op vakantie naar Duitsland, gaan we ook die museums in, kastelen enzo. Hier ga je d'r niet gauw op uit trekken. Je hebt hier ook haast geen kastelen in de buurt.' (Rocky, 16)

Ook Wim's ouders bezoeken nooit kunst; ze beperken zich tot musea met allerhande verzamelingen die ze in de vakantie aandoen. Verder zou Wim's moeder graag ooit naar een concert gaan; niet van een orkest of klassieke solist, maar van de volendamse popgroep BZN.

Voor zover de LHNO- en LTS- scholieren met wie ik sprak een mening over de kunsten hebben, is dat op basis van hun ideeën over de mensen waarvan ze weten dat die wel kunst bezoeken (ik kom hier uitvoerig op terug in 2.2.). Ook wat ze incidenteel op tv zien aan kunstvormen beïnvloedt hun oordeel over het onderwerp.

De MAVO-leerlingen met wie ik sprak komen uit meer uiteenlopende sociaal-economische milieus. Zo is Monique's vader stucadoor en die van Paul oogarts. (Zie verder bijlage 3.) Van de MAVO-leerlingen heeft alleen Monique thuis nooit iets gemerkt van enige kunstzinnige interesse van haar ouders. Ze vindt dat wel best; stel je voor dat ze anders ook mee had gemoeten, het museum in. Sander's moeder houdt van klassieke muziek en bezoekt ook concerten. Ze praat daar thuis nooit over. Volgens Sander is dat omdat ze weet dat hij het niet mooi vindt:

'Ze weet dat het me toch niet interesseert. Met familieleden praat ze d'r wel over, maar niet met mij.' (Sander, 17)

De ouders van de andere vier bezoeken in elk geval musea, meestal met verzamelingen voorwerpen uit het dagelijks leven of met traditionele kunst. Sacha en Erik melden dat hun ouders popmuziek liefhebbers zijn en ook naar concerten van bekende bands gaan. Van Sacha – en dat geldt voor meer van de geïnterviewden – heeft moeder een bredere kunstzinnige interesse dan vader:

'Mijn moeder interesseert zich echt voor kunst. Ze heeft ook hele mooie strakke meubels en schilderijen gekocht. Mijn vader interesseert zich d'r niet zo voor, die loopt er maar achter aan. Hij vindt 't wel best. ... M'n moeder gaat ook wel es naar theater; m'n vader niet. En ze is lid van een boekenleesclub. Met vriendinnen lezen ze dan een boek en gaan daarna naar het toneelstuk of de film. Is ze met die vriendinnen naar The Color Purple geweest...Klassieke muziek? Ja, ze houdt wel van een

beetje jazz-achtig klassiek, Nina Simone, Sting...die laatste is ook met violen enzo... Als 't maar een beetje rustig is. Mijn vader is meer de kant van mij op, zeg maar...die gaat ook naar concerten van Sting, van Queen, Dire Straits. Met z'n vriend gaat ie dan.' (Sacha, 15)

Paula's ouders bezoeken – samen met hun dochter – cabaret en toneel in de goudse schouwburg. Thuis draaien ze klassieke muziek; 'van Tony Eyk' volgens Paula. En de vader en moeder van Paul tenslotte hebben een vrij brede en 'zware' culturele interesse: ze bezoeken kunstmusea, toneel, klassieke muziek en ballet.

Van de geïnterviewde HAVO/VWO-scholieren is Carla als dochter van een auto-plaatwerker de enige die uit een arbeidersgezin komt. Ze vertelt:

'Mijn ouders gaan nooit ergens heen...nou ja, we zijn vorig jaar een keer een kasteel gaan bezichtigen...ze vinden het wel leuk als ik naar een museum ga, maar het hoeft niet...anders hadden ze me denk ik toen ik klein was al wel meegenomen.' (Carla, 16)

De andere vier HAVO/VWO-scholieren hebben een middenklasse-achtergrond. Opmerkelijk is dat de ouders van de vijf HAVO/VWO-ers over het geheel minder culturele instellingen lijken te bezoeken dan de ouders van de zes MAVO-scholieren. Wanneer ze een instelling bezoeken, is dat echter wel voornamelijk op het terrein van de zogenoemde 'hogere cultuur': geen speelgoedmuseum maar een (moderne) kunstmuseum, geen folkloristische dans maar ballet, geen blijspel maar een klassiek drama. Bastiaan's ouders gingen een jaar of tien geleden geregeld naar de schouwburg maar bezoeken de laatste jaren geen gevestigde kunstinstellingen meer. Bastiaan vindt ook niet dat ze hem gestimuleerd hebben om het wel te doen. Virginie en Jeroen zijn van jongsaf met kunst opgevoed:

'Ik krijg constant te horen dat iets een gebrek in mijn opvoeding is als ik ergens niet heen ga.' (Virginie, 18)

Jeroen heeft die tijd inmiddels achter de rug:

'Klassieke muziek, daar hou ik niet van. Mijn vader en moeder wel dus ik moet het wel vaak horen...die dingen die ze dan op hebben staan, ik kan het niet echt fantastisch vinden. Ze hebben me ook wel es meegenomen naar een concert. Dat is wel een jaar of vijf geleden...twee keer zelfs. De hele sfeer dan is wel leuk...in zo'n schouwburg, volle zaal enzo...Maar om nou te zeggen dat ik voor die muziek ging; nee. Vijf jaar geleden moest je ook nog wel mee, nou ja moest...'Je moet het eens meegemaakt hebben', althans dat vonden mijn vader en moeder dan en dat vond ik ook wel leuk. Maar verder hoeft het voor mij niet meer...Misschien komt dat nog, dat weet ik niet, maar voorlopig hoef ik niet.' (Jeroen, 17)

Bij Carla en Sigrid zijn de rollen omgedraaid: zij worden nooit door hun ouders mee op kunstbezoek genomen. Carla's ouders bezoeken zelf ook niets. Die van

Sigrid gaan incidenteel naar een klassieke zanger(es) luisteren. Door de kunstgeschiedenis op school zijn Carla en Sigrid zelf nieuwsgierig geworden en moedigen nu hun ouders af en toe aan om met hen kunstinstellingen te bezoeken:

‘Nou, ik zeg eerder tegen mijn ouders dat ze es mee ergens naar toe moeten gaan, dan dat zij dat tegen mij zeggen. Vooral musea, daar wil ik graag heen...maar niet alleen. Mijn moeder wil gelijk wel. M'n vader moeten we altijd even overhalen.’ (Sigrid, 17)

1.5. Cultuurparticipatieloopbanen

Tot nu toe sluiten mijn onderzoeksbevindingen onder de goudse scholieren goed aan bij wat je op basis van de informatieverwerkingstheorie kunt verwachten daar aan te treffen. Hoe meer kennis en ervaring ze – via school en via thuis – met kunstinstellingen hebben opgedaan, des te groter is de kans dat ze zelf kunst bezoeken. Over het verloop van het kunstbezoek tijdens het leven doen de goudse scholieren echter uitspraken die met genoemde theorie slecht te rijmen zijn. De notie dat kunst waarderen iets is dat je moet leren, impliceert dat de cultuurparticipatie van individuen een ontwikkeling doormaakt. Ganzeboom formuleert hier de volgende twee verwachtingen over. Ten eerste: ‘karakteristieke cultuurparticipatiecarrières zullen dus vroeg beginnen en weinig onderbrekingen vertonen’ (Ganzeboom 1982a, p.356). En ten tweede: ‘culturele activiteit is een doorlopend

proces, waarin men zich steeds meer gaat specialiseren en niet gemakkelijk van genre wisselt' (Ganzeboom 1982a, p.355). Geen van beide veronderstellingen worden bij mijn (bescheiden) onderzoek bevestigd.

Bij de geïnterviewde goudse scholieren blijkt dat waar ouders hun kinderen laten kennismaken met kunst, dit geen garantie is voor kunstbezoek tijdens de tienerjaren. Zodra het niet meer hoeft blijken de meeste scholieren die vroeger meegingen met pa en ma daar nu mee te stoppen.

Van de zeven geïnterviewde LBO-leerlingen is alleen Angelique vroeger door haar moeder meegenomen naar kunstinstellingen (voor theater). Na de eerste klas van het LBO heeft Angelique 'betere dingen te doen': huiswerk maken, buiten kletsen met een vriendengroep uit de buurt, met die groep de stad in. Haar moeder gaat ook nooit meer naar het theater, waardoor Angelique concludeert dat ze het indertijd 'niet om het theater zelf, maar om mij deed'.

Van de MAVO-leerlingen zijn vier van de zes vroeger door hun ouders meegenomen naar musea (met allerlei aanbod). Van deze vier gaat alleen Paula nog twee maal per jaar met haar ouders mee. Zij kiest dan uit waar ze heen gaan. De andere drie hoefden toen ze een jaar of twaalf, dertien waren niet per se meer mee en zijn daar toen ook meteen mee gestopt. Paul heeft aan de verplichte museumbezoeken een antipathie jegens musea overgehouden, waarvan hij zich afvraagt of die ooit nog verdwijnt. Erik interesseert het helemaal niet. Vroeger al niet, maar dan ging hij met zijn broertje spelen in de gangen van het museum. Nu zegt het hem gewoon niets en daar kan hij niet mee zitten:

'Vroeger moest ik wel mee, maar ik luisterde toch niet. Ging gewoon in het museum met m'n broer spelen. Gewoon loltrappen. Mijn ouders zeggen: 'Kan je wat van leren', 'Is goed voor je', 'Interessant'...tot een jaar of tien, elf ben ik meegeweest. Zodra het niet meer hoefde, bleef ik lekker thuis.' (Erik, 14)

De derde – Sacha – is niet afgeknapt op musea maar heeft andere dingen te doen. Later wil ze wel weer eens, maar dan vooral naar moderne kunst in plaats van naar de oudere kunst die haar ouders waarderen. De twee MAVO-leerlingen die van huis uit niet gestimuleerd zijn tot kunstbezoek vinden dat geen gemis. Monique zegt het niks, dus is ze blij dat ze niet hoefde. Sander interesseert zich in principe wel voor moderne kunst, al heeft hij nog geen zin om daarom een museum in te stappen. Hij is blij dat hij niet gedwongen is, omdat hij nu zeker weet dat zijn belangstelling helemaal authentiek is.

Van de vijf HAVO/VWO-leerlingen zijn Jeroen en Virginie als kind door hun ouders meegenomen op kunstbezoek (zie ook 1.4.). Jeroen zou nog wel meegaan naar theater of museum als iemand hem meevroeg, hetgeen echter nooit gebeurt. Zelf heeft hij het te druk om met zo'n voorstel te komen. Naar klassieke muziek krijgen ze hem niet meer en opera daar begint hij niet aan. Virginie gaat nog graag naar musea, ballet en incidenteel naar theater. Klassieke muziek heeft ze voorlopig echter verruild voor popmuziek, waarvan ze ook concerten bezoekt. Van de drie anderen zou Bastiaan wel eens naar kunstinstellingen willen, maar dan moet hij wel meegevraagd worden. Ook bij hem gebeurt dat nooit. De twee resterende meisjes – Carla en Sigrid – wakkeren door wat ze leren bij tekenen de belangstel-

ling voor beeldende kunst bij hun ouders aan. Als ze met hun ouders (lees: moeder) ergens heen gaan, is dat meestal op hun initiatief.

Hoewel het kunstbezoek van scholieren niet los te zien is van de mate waarin ze in hun jonge(re) jaren met kunst kennis hebben gemaakt, kun je toch ook niet zeggen dat hun kunstbezoek op grond van die voorgeschiedenis te voorspellen is. Zelfs bij een beperkte onderzoeksgroep als deze zie je dat de wegen zich scheiden op het moment dat jongeren de vrijheid krijgen om zelf te beslissen wat ze wel en niet bezoeken. Van degenen die met hun ouders gingen, blijft een enkeling naar hetzelfde aanbod gaan. Anderen bezoeken nog maar één van de kunstvormen of gaan helemaal niet meer. Van degenen die nooit gingen, gaan de meesten ook nu niet. Er zijn echter ook hoger geschoolde scholieren die de kunsten via het onderwijs ontdekken.

Wanneer scholieren kunstinstitellingen gaan mijden zodra ze niet meer met hun ouders mee hoeven, beschouwen ze dit zelf overigens niet per se als een keuze voor het leven. Jeroen gaat niet meer (mee) naar klassieke concerten en zegt daar over:

‘Het hoeft voor mij niet meer...misschien komt dat nog, dat weet ik niet, maar voorlopig hoef ik niet.’ (Jeroen, 17)

Ook Angelique heeft voorlopig betere dingen te doen dan kunst te bezoeken. Op de vraag of ze denkt dat ze later weer zal gaan, antwoordt ze:

‘Ik weet niet...misschien dat 't later kan gebeuren, dat je dan voor je kinderen wel gaat...ik denk dat 't dan opeens weer d'r bij komt. En als je ouder wordt dat je ook meer rust voor dat kijken krijgt. ... M'n moeder ging ook alleen om mij naar het museum en het theater, nou niet meer...Ze draait alleen nog soms klassieke muziek thuis...Berdien Stenberg, of die ene met die piano...ik kan niet op de naam komen...en hollandse muziek, daar houdt ze van...M'n moeder gaat alleen nog de deur uit naar kennissen.’ (Angelique, 16)

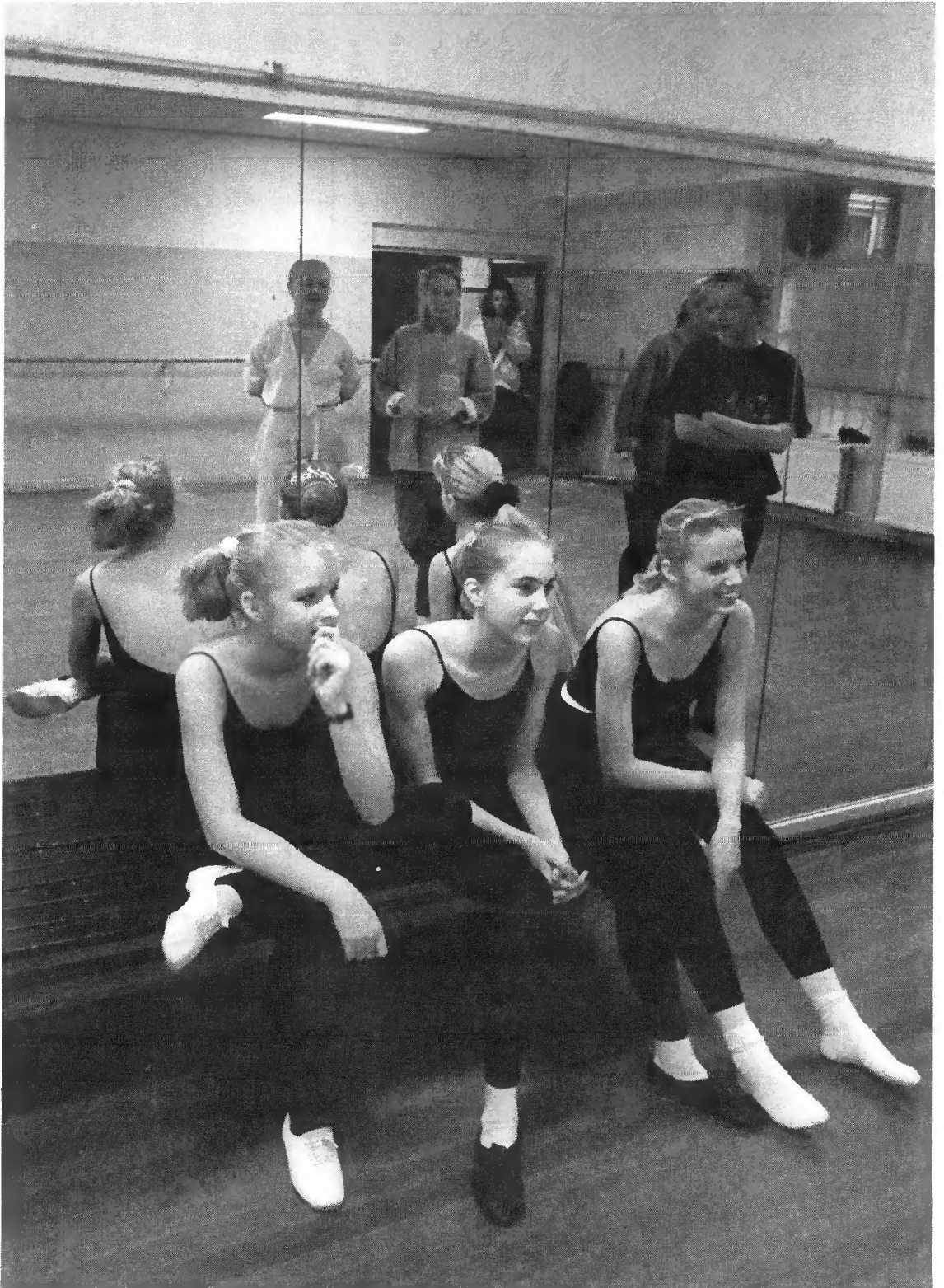
Een andere bevinding die niet overeenkomt met de verwachtingen vanuit de informatieverwerkingstheorie is dat verschillende kunstzinnig gevormde scholieren een andere smaak op het gebied van de kunsten ontwikkelen dan waarin ze zijn opgevoed. De ouders van Sigrid bezoeken bijvoorbeeld alleen klassieke zang-uitvoeringen, terwijl Sigrid naar het theater en museum gaat. Een ander voorbeeld is Paula: haar ouders houden alleen van traditionele schilderijen, terwijl zij Mondriaan adoreert (‘Mondriaan is onwijs gaaf’). Deze scholieren specialiseren

zich niet verder op de met hun ouders ingeslagen weg. Ze tonen met hun – van die van hun ouders afwijkende – smaak dat ze in staat zijn tot een zelfstandig oordeel, los van hun ouders. (Meer hierover in paragraaf 2.3.).

1.6. Conclusie

Uit het voorgaande blijkt dat de veronderstelling dat er een verband is tussen de aandacht voor kunst binnen het onderwijs en het kunstbezoek van jongeren, door de gesprekken wordt bevestigd. Kennis van kunst – opgedaan via het vak tekenen, binnenschoolse culturele activiteiten, schooloptredens van muziek- en theatergezelschappen, en via kunstbezoek met school – vergroot de kans dat scholieren hun bezoek aan een kunstinstelling waarderen. Op elk van de genoemde terreinen van kunstzinnige kennisverwerving zijn hoger geschoolde jongeren – en met name degenen met tekenen als examenvak – in het voordeel in vergelijking met hun lager geschoolde leeftijdgenoten en in het bijzonder in vergelijking met de technisch geschoolde jongens onder hen.

Van de geïnterviewde scholieren blijken degenen die wel eens een kunstinstelling bezoeken van huis uit al met kunst bekend gemaakt te zijn. Bij degenen die door hun ouders nooit mee op kunstbezoek genomen zijn lijkt de kans niet zo groot dat ze daar uit zichzelf belangstelling voor krijgen. Toch blijkt die situatie te kunnen veranderen. Bijvoorbeeld wanneer ze op school (in praktijk bij het examenvak tekenen) een gedegen kunstzinnige vorming krijgen. Zelfs kan dit tot resultaat hebben dat kinderen – zoals Carla en Sigrid – hun ouders gaan ‘opvoeden’. De veronderstelling vanuit de informatieverwerkingstheorie dat personen – simpel gezegd – ‘steeds meer van hetzelfde’ zullen gaan bezoeken op kunstzinnig gebied, wordt door de goudse scholieren tegengesproken. Sommige jongeren staken hun kunstbezoek (tijdelijk). Anderen ontwikkelen een kunstinteresse die afwijkt van die waarin ze grootgebracht zijn. Toegang tot een bepaalde leerschool betekent kennelijk niet automatisch dat jongeren zich verder op de ingeslagen weg ontwikkelen. Ook wat betreft de scholieren die van school en huis uit niet of nauwelijks ingewijd zijn in het domein der kunsten is de informatieverwerkingstheorie wellicht niet afdoende. Is er in hun geval werkelijk alleen sprake van onbekendheid en (daardoor) onvermogen om kunst te waarderen? Misschien wijzen deze jongeren het bezoeken van kunstinstellingen wel af vanuit een meer zelfverzekerde houding. Misschien willen ze helemaal geen kunst bezoeken en vinden ze ook niet dat ze dat hoeven te leren. Het volgende hoofdstuk gaat daarom over de vraag of scholieren wel gevestigde kunstinstellingen willen bezoeken.

2. KUNST IS VOOR ANDERE MENSEN

2.1. Willen scholieren zich wel met de gevestigde kunstinstellingen inlaten?

‘Als ik het in de klas zou zeggen dat ik naar de schouwburg ging??? Ik denk dat ik uitgelachen word, dat zou ik wel denken. Ze zouden zeggen: ‘Joh, wat moet je daar nou zoeken’ of ‘Je kan beter naar een disco gaan, dat is toffer dan een theater’ ofzo. Ik denk dat dat echt zo werkt. Bij ons in de klas gaat het ook alleen maar over voetbal, vooral op woensdag, dus... Maar ik denk als je ‘theater’ gaat zeggen, dat ze je in je bek zullen uitlachen.’ (Angelique, 16)

Kunnen scholieren kunst niet waarderen, of willen ze zich helemaal niet met de gevestigde kunstinstellingen inlaten? Vinden ook andere jongeren dan die waar Angelique over vertelt dat het bezoeken van kunstinstellingen afbreuk doet aan hun *image*? Beschouwen ze kunstbezoek – in tegenstelling tot veel volwassenen die het een statusverhogende activiteit schijnen te vinden – juist als iets wat je als normale jongere niet doet? Wat voor ideeën hebben de scholieren uit dit verkennende onderzoek eigenlijk over kunstinstellingen, over hun aanbod en over hun publiek?

In de sociologie gaat de zogenoemde statusverwervingstheorie uit van de opvatting dat kunstbezoek beschouwd kan worden als een statusverhogende of -bekrachtigende activiteit, omdat het bezoeken van gevestigde kunstinstellingen in onze samenleving gezien wordt als iets dat hoort bij de hogere statusgroepen.

In zijn veel geciteerde studie *La distinction* zet Pierre Bourdieu uiteen hoe de smaak van een bepaalde groep mensen een systematiek vertoont, die samenhangt met de sociale positie en de belangen van de groep in kwestie:

‘In één abstracte zin samengevat zou je kunnen zeggen dat Bourdieu analyseert op welke wijze classificatiesystemen (smaak) samenhangen met de bestaansvoorwaarden van sociale groepen, zoals deze vorm krijgen in levensstijlen, die overeenkomen met de deling in en de strijd tussen de maatschappelijke klassen.’ (Heilbron 1982, p.537)

Het esthetisch onderscheidingsvermogen is dus tegelijk een vermogen om zich sociaal te kunnen onderscheiden – van anderen, van minderen. Kunstbezoek – met name van complexe kunstvormen – kan dienen om een hoog sociaal prestige te verwerven of te bekrachtigen.

Voor groepen die zo’n hoge maatschappelijke status per definitie nooit kunnen bereiken is het nastreven daarvan door middel van kunstbezoek volgens de statusverwervingstheorie een frustrerende activiteit die ze liever na zullen laten en

waarover ze slechts met weezin zullen spreken. Deze lagere groepen zouden kunstvormen niet op louter esthetische wijze willen waarderen, maar meer waarde hechten aan techniciteit (of het vakkundig gemaakt is) en emotionerende kracht (het moet je wat doen). Zij geven – zo schrijft Abram de Swaan in *Kwaliteit is klasse* – de voorkeur aan commerciële cultuur boven erkende (gevestigde) cultuur:

‘Juist omdat de erkende cultuur een meerwaardigheid impliceert, zou het verraad zijn om daarbij aan te sluiten; juist omdat de commerciële cultuur met gemak te genieten is, zou het dwaasheid zijn om haar op te geven.’ (De Swaan (1985)1986, p.54)

Wat betreft het verloop van het kunstbezoek tijdens het leven gaat de statusverwervingstheorie er vanuit dat dit nogal kan wisselen met de statusgroep en de socialisatiefase waarin men verkeert. De aan het eind van het vorige hoofdstuk geconstateerde fluctuaties in de cultuurparticipatiecarrière zijn vanuit deze theorie beter te begrijpen dan vanuit de informatieverwerkingstheorie.

Uitgangspunt bij de statusverwervingstheorie is dus dat (onder andere) kunstbezoek een manier is om een hoge status te verwerven of te bekrachtigen. Wanneer personen zich realiseren dat ze zo’n hoge status toch nooit kunnen bereiken, zullen ze uit frustratie afkerig zijn van het bezoeken van kunstinstellingen. Dit geldt sterker naarmate de kunstvorm complexer en dus statusverhogender is. Wanneer jongeren weinig kunst bezoeken, zou dat in de lijn van deze theorie te verklaren zijn doordat ze instemmen met hun eigen minderwaardigheid – zoals De Swaan het fijntjes uitdrukt (De Swaan (1985)1986, p.30). Dat jongeren uit onvermogen om een hoge status te verwerven geen kunst bezoeken, gaat uit van de veronderstelling dat ook zij kunstbezoek eigenlijk zien als een statusverhogende activiteit. In hoeverre er sprake is van zo’n aanvaarding van de culturele hegemonie (13) kun je je in het algemeen al afvragen, maar zeker ook bij jongeren. De vraag dient zich aan in hoeverre distinction door middel van kunstbezoek misschien een typisch volwassen manier is om zich boven anderen te verheffen en of jongeren daarvoor andere middelen gebruiken. Deze laatste vraag komt in hoofdstuk 3 aan de orde.

Bianca van het LHNO is het er vaak niet mee eens dat bepaalde objecten als kunst betiteld worden en stelt daar haar eigen normen voor wat kunst is tegenover:

‘Kunst met van die klodders verf wat ik vertelde... dat hoort echt bij die aparte lui die daar zaten in de schouwburg... vind ik dan... Ze zeggen wel es dat ’t moderne kunst is, maar dan vind ik ’t eh... beetje bij die mensen passen. ... Zoals laatst die lui op tv die dan zoiets gemaakt hebben, die vinden het dan kunst en ik vind dat dan geen kunst... Dan zeg ik weer van andere dingen: dat vind ik weer meer kunst dan die zogenaamde kunst van jullie. Je hebt ook wel es schilderijen, dat zijn dan drie stukjes en daar zit allemaal een stukje gras op... dat vind ik wel leuk. Dat je toch nog wel kan zien wat het is, maar dat ’t toch modern is. ... Er zijn ook wel moderne schilderijen dat je er wat op hebt staan dat nergens op slaat en die vind ik dan weer wel leuk. Je hebt bijvoorbeeld van die schilderijen met vlakken, dat je vierkanten hebt... daar een stukje geel, daar een stukje rood... wit... dat vind ik dan weer mooi, dat vind ik

modern. Maar heb je dan weer zwart en groen en van dat vieze geel, van die kleuren vind ik weer voor geen meter passen.' (Bianca, 16)

Bianca is één van de weinige geïnterviewde scholieren die haar desinteresse voor kunstbezoek motiveert door zich – onder andere – te beroepen op andere opvattingen van wat kunst is. Zo'n stellingname vereist voldoende kennis van kunst om daar onderscheidingen in aan te kunnen brengen. Zeker bij de andere laagge-schoolde geïnterviewden is deze kennis minder ontwikkeld. Hun afwijzing van kunstbezoek als mogelijke vorm van vrijetijdsbesteding voor zichzelf is vooral gebaseerd op hun opvattingen over het (vermoede) kunstpubliek. Maar ook bij de kunstzinniger geschoolden onder de geïnterviewden blijkt het verwachte kunstpubliek een belangrijke factor te zijn bij het bepalen of ze zelf willen gaan. Dit mechanisme waarbij een nog weinig gekend fenomeen beoordeeld wordt naar de personen die het vertegenwoordigen zie je overigens op meerdere terreinen van het leven van jongeren in werking. Zoals vakken op school lange tijd naar hun docent beoordeeld worden, zoals feminisme naar de woordvoersters op de tv wordt gewaardeerd, zo beoordelen de geïnterviewde jongeren kunstbezoek voor een belangrijk deel naar het publiek dat ze in schouwburgen en musea verwachten aan te treffen. Illustratief voor dit perspectief is Sander's antwoord op de vraag wat hij graag zou willen weten van de houding van andere jongeren ten opzichte van kunst. Hij verklaarde het meest geïnteresseerd te zijn in 'wat voor kunst bij welke mensen hoort'.

Wat voor ideeën leven er onder scholieren over het kunstpubliek en hoe hoog achten zij hen? In wat voor gedragsregels voor leeftijdgenoten resulteert de beoordeling door scholieren van dat veronderstelde volwassen kunstpubliek? Dit hoofdstuk gaat over de vraag in hoeverre de scholieren uit dit onderzoek kunstbezoek beschouwen als een statusverhogende activiteit. Dat blijkt bij de meesten niet het geval te zijn en bij de kunstzinnig gevormden onder hen slechts in beperkte mate. Kunstbezoek blijkt vooral beschouwd te worden als iets voor een ander soort mensen. Wanneer je kunstinstellingen bezoekt, wek je (onbedoeld) de indruk ook zo te zijn.

2.2. Een ander soort mensen (kapsoneslijers)

De opvatting dat kunst voor iedereen is, wordt in theorie door alle scholieren met wie ik sprak onderschreven. Wanneer je hen echter vraagt of ze denken dat dat in de praktijk ook zo is, komen er verschillende antwoorden. Dat kunst door mensen uit alle lagen van de bevolking bezocht wordt, hoor je vooral van de paar scholieren die in een sociale omgeving opgroeien waarin iedereen wel eens kunst bezoekt. Dat het hier in feite om een beperkte sociale groep gaat, is vanuit dat perspectief moeilijk te zien; daarvoor is meer afstand vereist. Die afstand is er wel bij de scholieren die het terrein der kunsten hooguit incidenteel hebben betreden en die opgroeien in een sociale omgeving die er ook nauwelijks bekend mee is. Zoals in hoofdstuk 1 bleek gaat het hier om de meerderheid van de geïnterviewde scholieren. Voor hen is het een ander soort mensen dat zich met kunst(bezoek) bezighoudt:

'Ik vind 't meestal een beetje aparte mensen die naar kunst gaan. Ik vind 't een beetje stom...Nah, theater dat valt dan nog wel mee. Maar

opera, klassieke muziek, kunst...vind ik meestal een beetje rare figuren. 'Vraag: 'Ken je ook mensen die daar heen gaan?' 'Nee, heel soms zie ik 't wel es op tv...maar dan zie ik wel: 't zijn niet mijn figuren die daar heen gaan.' (Rocky, 16)

Dat ander soort mensen valt – volgens de scholieren die niet helemaal onbekend met de kunstwereld zijn – in twee categorieën uiteen. De eerste groep wordt gevormd door welgestelde, maatschappelijk geslaagde personen. Scholieren spreken hier van 'kaklui', 'nette mensen', 'burgers', en eentje (in verband met opera) van 'high society'. Bij de tweede groep gaat het om mensen die veel kennis en inzicht hebben op het terrein van de kunsten en die de vaardigheden hebben ontwikkeld om nieuwe complexe kunstvormen te waarderen. Hen noemen de geïnterviewde scholieren 'apartelingen' of 'artistieke lui'. Treffend is de overeenkomst met Bourdieu's tweedeling in economisch en cultureel kapitaal (14).

2.2.1. Kaklui

De eerste categorie – veronderstelde – kunstbezoekers wordt door de scholieren getypeerd als kaklui (wanneer ze niet veel waardering voor hen hebben) of als nette mensen en burgers (wanneer ze meer respect voor deze categorie hebben). Angelique van de LTS legt uit wat de kaklui voor mensen zijn:

'Ik denk dat kunst meestal bij kaklui hoort, bij mensen die erg goed kunnen verdienen...ik denk dat 't daar eigenlijk bij hoort. Die zo kakkerig praten, deftig enzo...'k Denk dat daar echt de museums en theaters voor zijn. Want als je 't zo bekijkt, gaan er ook meer van die mensen naar toe...Stropdas en colbertje enzo...zo'n pakkie voor de vrouwen meestal...die elke dag bijna naar de kapper gaan voor de haren, en naar de schoonheidsspecialiste...Dat heb je ook met disco's: je hebt disco's voor gepaste kleding, en je hebt disco's waar meer mensen met spijkerbroek naar toegaan...truien, minirokjes, maakt niks uit...Zoals in De Butler lopen meisjes met rokken precies onder de knie en jongens met een net pak... De Oosterhaven, die is weer meer voor ons...kleding maakt niks uit, vinden ze daar. Ze letten wel op je gedrag maar niet op je kleding. Je bent toch één, vinden ze...da's in De Butler niet. Ik denk dat 't precies zo gaat met de schouwburg. Misschien dat als je daar binnenkomt, dat ze je ook wel aan zitten te kijken van 'Hoe zit jij erbij, wat heb jij voor kleding aan?'. Maar niet iedereen kan zich dat permitteren.' (Angelique, 16)

De kaklui domineren volgens de geïnterviewde scholieren bij de voorstellingen van ballet, klassieke muziek en opera. Ook over hun smaak van schilderkunst blijken uitgesproken, eensluidende opvattingen te bestaan. De burgers – zoals de wat vriendelijker aanduiding luidt – zouden volgens de scholieren vooral geïnteresseerd zijn in oudere, herkenbare, ambachtelijk te waarderen kunst. Een paar voegen daaraan toe dat ze denken dat de jongere nette mensen van moderne vlakken-schilderijen houden:

'Die bekakte lui, die sjieke mensen, die houden volgens mij van die

mooie schilderijen met dikke lijsten...echte landschappen, vazen met bloemen, denk ik, dat zij daarvan houden...Ja, het ligt er ook aan wat voor leeftijd ze hebben. Bijvoorbeeld leeftijd van twintig tot dertig jaar, in die richting zo...dat die dan dat moderne hebben. Van die moderne schilderijen met van die vlakken.' (Bianca, 16)

Sander is de enige die uit zichzelf een uitspraak doet over de politieke kleur van de nette mensen:

'Politiek heeft ook wel wat met die kunstsmaak te maken. Nee, ik ben er nog niet achter wat bij wat hoort. Ik weet alleen van de VVD dat je daar twee richtingen hebt. Heel klassieke en die houden volgens mij van oude kunst...En moderne en die willen juist moderne kunst...verder weet ik nog niet.' (Sander, 17)

Dat het bij deze omschrijvingen gaat om het typeren van een deel van het kunstpubliek en niet om een karakteristiek van alle nette, sjieke, bekakte mensen, brengt Sacha treffend onder woorden:

'Bekakt praten en dure woorden zegt niks. Die houden ook vaak helemaal niet van kunst.' (Sacha, 15)

2.2.2. Apartelingen

De tweede kunstpublieksgroep die de scholieren onderscheiden, is die van de apartelingen of van de artistieke lui. De tweede benaming drukt daarbij een positiever waardering uit dan de eerste.

‘Ja, ik moet eerlijk zeggen dat ik wel denk dat een bepaald soort mensen naar kunst gaat. Mensen die zelf ook een beetje artistiek zijn. Hoe ze d'r uitzien, een bepaalde uitstraling. Ook wel sommige kleren. Iemand met een zwart kostuum aan zie ik niet zomaar naar een museum trekken. Dat ligt dus weer aan mij, dat hoeft misschien niet zo te zijn maar dat gevoel heb ik wel. Ja, en wat voor figuur dan wel...ik kan dat niet zo goed uitleggen...wat jongere mensen...ik weet niet...’ (Bastiaan, 16)

Bianca heeft na haar bezoek aan de chinese operette in de schouwburg minder moeite met het omschrijven van de apartelingen:

‘Ze waren een beetje artistiek, een beetje apart...ja, hoe moet ik dat nou uitleggen...ja, die mensen van de Bhagwan, beetje die...zoiets, niet per se dat...een beetje van die rare kleren aan, van die sjaaltjes om hun nek geknoopt weet je wel, en van die grote spelden hier... Grote broeken ook... Gewoon van die kleren die je normaal niet vaak ziet. Meestal zie je spijkerbroek, bloesje...loopt er wel es een enkele tussen waarvan je denkt: die valt er echt tussen op...dat soort zat er alleen maar. Dat meisje waarmee ik ging, die is ook zo dus die viel niet zo op...ik daar wel. ... Had ik eigenlijk niet verwacht dat er zulke apartelingen zouden zitten. Wat ik wel had verwacht? Ja...meer chinese mensen had ik verwacht, maar ik zag er maar twee. Ja, beetje nette mensen ook, netjes gekleed. Heel anders dan dat hun waren. ... Ik had hun eerder verwacht bij...eh, hoe heet ie ook al weer, da's zo'n gebakkie...Klaas de Jonge...’
Vraag: ‘Freek de Jonge?’ ‘Ja, ja, die...of Jules Deelder, daar had ik hun wel verwacht, die apartelingen, maar niet hier... Ik had ook meer mensen zoals mezelf verwacht.’ (Bianca, 16)

Apartelingen zouden vooral moderne kunst bezoeken. Wat moderne kunst precies is, wordt door de scholieren wisselend benoemd afhankelijk van hun eigen (des)interesse. De omschrijving varieert van klodders verf via: ‘hoeken en punten en strepen waarvan je niet goed kan zien wat het voorstelt tot: als iemand scheppend bezig is geweest met alle middelen die diegene ter beschikking staan.

2.2.3. Beoordeling van de (vermoede) kunstpubliekgroepen

Naarmate de geïnterviewde scholieren minder kunstzinnig gevormd zijn, lijken ze meer respect voor de kaklui dan voor de apartelingen op te kunnen brengen. Kaklui zijn er altijd geweest en zul je altijd hebben. Het hoort bij hen om zich de luxe van kunstbezoek te permitteren. Bij apartelingen daarentegen is kunstbezoek geen extra, geen luxe, maar wordt het verkozen boven andere bestedingsmogelijkheden voor tijd en geld. Bij apartelingen symboliseert kunstbezoek – meer dan bij kaklui – een fundamenteel ander waarden- en normenstelsel en gedragspa-

troon. Een LHNO-meisje beweert zelfs – in navolging van haar vader – dat apartelingen asociaal zijn:

‘Ze komen wel uit bepaalde wijken, beetje asociale wijken. Drugs hebben ze daar ook. Meestal wonen ze in Amsterdam of Rotterdam. Ik zou daar ook best willen wonen, maar het lijkt me gewoon eng daartussen. Beetje asociaal zijn ze: maken d’r eigen niet zo druk, in huis ook niet... Ouders maken zich ook niet zo druk om hoe laat de kinderen thuis komen ofzo...’ Vraag: ‘Zijn ze rijk, denk je?’ ‘Nee, ik denk gewoon net als wij...of vader werkloos ofzo, ik weet het niet...dat ouders ook gauwer gescheiden zijn, denk ik.’ (Bianca, 16)

Het gegeven dat iemand die in een vergelijkbare inkomenspositie verkeert wezenlijk andere keuzen doet, blijkt vooral de geïnterviewde lager geschoolde jongeren niet te bevallen. De andere leefstijl – waarvan kunstbezoek een onderdeel is – beschouwen de hoger en cultureler geschoolde informanten als een punt in het voordeel van de apartelingen. Hun interesse voor kunst wordt – juist omdat het geen extra is – als authentiekler beoordeeld dan die van de kaklui. Die zouden vaker naar kunst gaan omdat iemand in hun positie dat nu eenmaal af en toe hoort te doen.

2.3. Te lang jong of te vroeg oud

Naarmate de scholieren met wie ik sprak kunstzinniger worden opgevoed, lijken ze kunstbezoek minder met klasse en meer met generatie te associëren. Voor de jongeren die tot de potentiële kunstbezoekers horen doordat ze al met instellingen bekend zijn, al jong in contact zijn gebracht met kunst en er ook in hun opleiding aandacht voor is, gelden er andere overwegingen om niet naar kunst te gaan. Het is voor hen niet boven hun stand, maar iets wat je als jongere niet doet.

2.3.1. De kindertijd is achter de rug

De eerste reden voor de geïnterviewde kunstzinnig opgevoede jongeren om het volwassen domein van kunstbezoek te mijden is het feit dat ze er als kind door hun ouders naar werden meegenomen. Het hoorde bij hun ontwikkeling en het was dus goed voor hen. Zoals in de tienerjaren allerlei ouderlijke opvattingen over goed en kwaad terzijde worden geschoven om te ontdekken hoe ze zelf over zulke morele kwesties denken, zo doen deze jongeren dat ook met kunstbezoek. De sociaal-psycholoog Temme gebruikt de term reactantie wanneer de aanbeveling dat iets van goede kwaliteit is een averechts effect heeft (1988, p.7). Het ontvangen van een advies wordt dan als een bedreiging beschouwd voor de vrijheid om tot een eigen oordeel te komen. Volwassenen – zoals in het artikel van Temme – maar zeker jongeren blijken licht gefirriteerd door duidelijke beïnvloedingspogingen. Dit geldt bijvoorbeeld op het gebied van religie en politiek, maar ook op dat van de kunsten.

Het met ouders bezoeken van kunstinstituten hoort voor de meeste geïnterviewde scholieren die vroeger wel meegingen tot de kindertijd. Sommigen gene-

ren zich er toch al voor om er in familieverband op uit te trekken en dat gevoel wordt nog versterkt wanneer de bestemming ook al niet een eigen keuze is:

‘Als ze naar museums gaan, proberen ze nog vaak of ik mee ga... Ga nou mee, daar leer je nog wat van...Het is veel gezelliger als je meegaat enzo...Maar als ik meega, loop ik toch weer hetzelfde. Ik wil er niet zo echt als familie lopen, d'r moeten wel anderen mee...Ik schaam me nou niet meer zo voor ze – dat heb ik wel een tijdje gehad – maar toch wil ik 't niet.’ (Erik, 14)

Jeroen is een paar jaar ouder dan Erik. De kunstzinnige familie-uitjes behoren in zijn ouderlijk huis tot het verleden:

‘Ik denk dat m'n ouders het wel leuk zouden vinden als ik ging, maar ze zitten niet te zeggen: nou moet je maar weer es een keer gaan ofzo. Als ik zou zeggen dat ik naar een museum wil, dan vinden ze dat wel leuk...vooral mijn moeder, die is blij als we weer es ergens met z'n zessen naar toe gaan. Maar iedereen heeft het veel te druk met zichzelf zeg maar.’ (Jeroen, 17)

Wel met je ouders naar kunstinstellingen blijven gaan wordt door andere scholieren snel uitgelegd als kinderachtigheid. Paula van de MAVO vertelt dat haar museumtochtjes met pa en ma steeds weer aanleiding zijn voor commentaar van medescholieren. Musea zijn toch saai en met je ouders uit dat doe je niet meer.

2.3.2. Rust en fatsoen

Een andere reden voor de geïnterviewde scholieren om niet op het volwassen domein van het kunstbezoek te willen deelnemen is de manier waarop ze zich daar horen te gedragen. De gedragsregels in de gevestigde kunstinstellingen zijn in de ogen van jongeren afgestemd op rustige, bezadigde volwassenen. Niet iedereen vindt dat overigens een probleem:

‘Ja, je moet stil zijn, okee...maar dat is natuurlijk geen reden om weg te blijven...er zijn altijd gedragsregels, waar je ook bent. Dat is toch een norm die je thuis hebt geleerd: een beetje fatoen.’ (Sacha, 15)

Andere scholieren hebben er echter wel een hekel aan om zich zo bezadigd te moeten gedragen als ze denken dat dat hoort in een kunsttempel. Bij de ene kunstvorm is dit overigens meer het geval dan bij de andere. Museumbezoek heeft als voordeel dat je er je eigen tempo kunt houden, vrij bent om dingen over te slaan die je niet interesseren en dat je er kunt praten als je wil. Ook theater is betrekkelijk jeugd vriendelijk. Weliswaar kun je daar niets overslaan, maar je kunt er comfortabel zitten en bij een aansprekende voorstelling lachen (en huilen).

Een vergelijking van deze twee valt bij de interviews in het voordeel van het theater uit:

‘Bij theater moet je natuurlijk ook wel stil zijn enzo, maar dat is heel anders... Bij musea daar ga ik maar het liefst naar buiten. In een museum mag je niet te hard stampen..., mag je nergens aan zitten..., je mag niet te hard praten..., je kan niks doen. Je kan alleen maar kijken dan, dat wordt saai... Bij theater, ook al irriteer je je, je blijft toch kijken...da's toch leuker.’ (Angelique, 16)

Van museum en theater veronderstellen de scholieren verder dat daar een gemeleerder gezelschap komt dan bij ballet, klassieke muziek en opera. Hoe gevarieerder het publiek, hoe groter hun eigen vrijheid. Bianca vertelt hoe ze zich voelde voor het front van het aparte publiek van de chinese operette:

‘Als ik weer ging zou ik sowieso nooit alleen gaan... Als ik echt iets wil zien dan ga ik wel... maar ik zou eerst wel gaan zitten kijken van hoe doen ze allemaal, hoe reageren ze... Want zoals bij die chinese operette in de schouwburg... zaten daar een beetje artistieke mensen, vond ik... Kom je daar binnen, kijken ze je een beetje raar aan, van wat doe jij nou hier... iemand uit de jeugd, weet je wel. ‘t Leek mij dat ze het gek vonden dat iemand van mijn leeftijd kwam kijken... konden ze niet begrijpen dat een jong iemand daarvan hield, leek ‘t...’ (Bianca, 16)

Echt ouder (minstens veertig ofzo) moet je zijn voor klassieke muziek en opera. Vooral klassieke muziek wordt met saaie volwassenen geassocieerd doordat de scholieren uitgaan van popmuziek als norm. Dat popmuziek en niet klassieke muziek de norm is, komt duidelijk in het taalgebruik van de scholieren tot uiting. Spreken ze zonder verdere toevoeging van muziek dan wordt popmuziek bedoeld. Gaat het over oude muziek dan heeft dat niets te maken met authentieke instrumenten, maar alles met popmuziek van een paar decennia terug: Elvis of de Beatles. Op de vraag of hij weet wat er met de term klassieke muziek wordt bedoeld, antwoordt een LTS-jongen na even geaarzeld te hebben:

‘Muziek van oude mensen, met violen enzo.’ (Wim, 14)

Carla en Erik vermoeden dat oudere mensen hun kunstvorm – popmuziek – niet meer kunnen verdragen:

‘Klassieke muziek is wel meer voor oudere mensen, zo rond de veertig... die vinden popmuziek misschien weer veel te veel herrie.’ (Carla, 16)

‘Kunst kan bij iedereen passen... nou, popmuziek natuurlijk niet bij m'n oma... Verder ligt het er gewoon aan waar je van houdt.’ (Erik, 14)

Bij drie MAVO- en drie HAVO/VWO-leerlingen wordt er thuis geregeld klassieke muziek gedraaid. Voor hen wordt klassieke muziek de saaie, sombere en dus

volwassen muziek in de huiskamer, terwijl boven – in hun eigen slaapkamer – de energieke, dus jonge popmuziek klinkt. Ook Angeliques moeder draait klassieke platen, maar nooit waar haar dochter bij is. Angélique beschouwt het genieten van klassieke muziek als een haast natuurlijk bijverschijnsel van het ouder worden. Iets waaraan ook zij later misschien niet zal ontkomen:

‘Ballet, klassieke muziek, opera; daar houd ik allemaal niet van. Ik moet er meestentijds om lachen...en vooral bij de opera’s, die hele hoge stemmen. Ik vind het zo stom...geef mij dan maar popmuziek. Mijn moeder houdt weer wel van klassieke muziek...heeft ze ook platen van maar die draait ze alleen als ik weg ben. Ik denk: hoe ouder je wordt, hoe meer dat verandert. Tot bij de veertig houden ze toch nog wel van muziek, ik bedoel popmuziek...Kijk maar bij de buurman: die houdt ook van popmuziek maar die begint nou ook om te schakelen...hij wordt ook ouder. Die oude mensen die zitten meer rustig, die houden meer van rustig luisteren. Nou, wij niet. Wij houden tenminste wel van iets te doen.’ (Angélique, 16)

2.3.3. Genieten nu het nog kan

Een derde reden waarom je in de ogen van de meeste geïnterviewde scholieren wel mal zal zijn om je tijd te verdienen met het bezoeken van gevestigde kunstinstellingen is dat er voor hen nu dingen te beleven zijn waarvan je als volwassene buitengesloten raakt. Sander vertelt dat hij wel eens aan de mogelijkheid denkt om naar theater te gaan, dat hij het – de enkele keer dat hij bij een voorstelling belandt (15) – ook heel leuk vindt, maar dat hij toch niet gaat:

‘Ik ben nou nog vrij jong...dus nou kan ik nog dingen doen die ik over een jaar of twintig niet meer kan doen...bijvoorbeeld naar een disco gaan.’ (Sander, 17)

Volgens Angélique praten gewone, gezonde scholieren niet over kunst. Er is maar één werkelijk interessant gespreksonderwerp voor jongeren, zegt ze:

‘Het gaat echt over het geval seks. Kijk, je zit in de puberteit enzo...Ik denk hoe ouder je wordt, hoe rustiger je d’r over gaat praten...nah, wij praten er ook heus niet altijd over, maar wel véél.’ (Angélique, 16)

De al wat oudere Virginie hoort tot een klein clubje VWO-ers dat wel geïnteresseerd is in kunst en daar over praat. Ze omschrijft haar vriendenkring als sociaal bewogen en minder oppervlakkig dan het gros van de jongeren. Met afschuw constateert ze over de gespreksonderwerpen van andere (vooral laaggeschoolde) scholieren:

‘Die zijn veel meer wat wij noemen oppervlakkig. Ze praten over vrienden en over disco en daarmee houdt het op.’ (Virginie, 18)

Uitgaan en flirten en ook fanatiek sporten zijn activiteiten waaraan je je moet wijden als je jong bent; je bent nu nog in je goeie jaren. De eeuwigheidswaarde van beeldende kunst en van klassieke muziek-, theater-, ballet-, en operavoorstellingen is voor jongeren aanleiding om te denken: dat loopt niet weg; kunst bezoeken kun je altijd nog doen.

2.3.4. Oud voor hun jaren

Jongeren die – uitgerekend in de tienerjaren – gevestigde kunstinstellingen bezoeken worden op grond van bovenstaande overwegingen niet serieus genomen. Ten eerste denken andere scholieren van hen dat ze teveel aan het handje van hun ouders lopen. Dat deze scholieren bewust kunst bezoeken, wordt in de ogen van leeftijdgenoten pas aannemelijk wanneer ze na een periode van mijding zelf deze instellingen weer opzoeken. Een andere manier waarop jongeren – zij het in een beperkte kring van ingewijden in de kunsten – kunnen bewijzen dat ze zelfstandig voor hun kunstbezoek kiezen is door blijk te geven van een duidelijk verschil in smaak met hun ouders:

‘Mijn ouders houden niet van moderne kunst maar van oude dingen: schilderijen met landschappen, antiek... Moderne kunst vinden ze niet echt kunstig...ze vinden dat 't er eigenlijk niet veel mee te maken heeft enzo...Ze vinden 't te slordig en je kan niet zien wat het is. Ik hou daar

juist wel van...je moet er goed bij nadenken wat je ziet. Als je gewoon een schilderij hebt, dan zie je gelijk wat het is, maar bij moderne kunst niet...maar d'r zit altijd wel wat achter bij moderne kunst. Ik denk dat ik daar juist van hou omdat ik jong ben.' (Paula, 15)

Ten tweede begrijpen andere scholieren niet dat een jongere zich gemakkelijk beweegt in de kunstinstellingen. Dat moet wel een saaie, bezadigde figuur zijn. Ten derde wordt van jongeren die zich al zo jong op een volwassen domein bewegen gedacht dat ze dat doen uit onvermogen om op de terreinen van jeugdcultuur hoog te scoren.

Zolang kunstbezoekende scholieren de leeftijdgenoten niet overtuigen van het tegendeel (waarover meer in hoofdstuk 3), worden zij dus gezien als gehoorzame, saaie figuren; oud voor hun jaren.

2.4. Kunst: iets voor meisjes en mietjes

Uit publieksonderzoeken blijkt dat over het algemeen meer vrouwen dan mannen gevestigde kunstinstellingen bezoeken en dat dit voor bepaalde kunstvormen (met name dans en ballet) sterker geldt dan voor andere (16). Onder jonge kunstbezoekers lijkt het sekseverschil nog extremer te zijn. Over de jonge kopers van losse entreebewijzen is weinig bekend. Een onderzoek onder CJP-houders leert echter dat tot het negentiende jaar de verhouding steeds schever wordt en er uiteindelijk twee keer zoveel meisjes als jongens een CJP hebben. Tussen het negentiende en vijfentwintigste lopen de jongens hun achterstand een eind in, zij het dat de meisjes met een CJP in de meerderheid blijven (Materman en Pasteuning 1983, p.21).

Tegen deze achtergrond bezien is het niet verwonderlijk dat ook de scholieren die ik sprak – en van hen met name degenen die niet op HAVO of VWO zitten – kunst en het bezoeken daarvan meer iets voor vrouwen dan voor mannen vinden. De meeste geïnterviewden benadrukken daarbij dat dat natuurlijk niet zo hoeft te zijn, maar dat het er in de praktijk wel op neer komt. Het begint eigenlijk al op de lagere school, vindt Bastiaan:

'Ik zou het best wel leuk vinden om zelf een muziekinstrument te bespelen maar ik doe het niet...Ja, op de lagere school heb ik op blokfluitles gezeten...dat waren alleen maar meisjes, ik was de enige jongen. Dan is het ook niet leuk.' (Bastiaan, 16)

Op het LBO is er – zoals ook in het vorige hoofdstuk al naar voren kwam – een vakkenscheiding naar sekse: meisjes hebben op het LHNO handenarbeid en tekenen, jongens op de LTS vaktekenen en praktijk metaal of hout of electro. De handenarbeid/teken/muzieklerares merkt dat de jongens die ze in de laagste klassen nog wel les geeft, een afkeer van bepaalde materialen (bijvoorbeeld papier) hebben omdat het kinderachtig meisjesspul zou zijn. Casper behoort tot

de schaarse jongens die een keer met de door deze lerares georganiseerde theateruitjes mee zijn geweest. Hij vertelt:

'De jongens in de klas kwamen niet meer bij. Ze hebben me goed zitten pesten...wijffie enzo... Volgens mij is het gewoon omdat er haast alleen maar meisjes meegaan, dat de jongens gaan denken dat zulke dingen alleen voor meisjes zijn. En dan gaan ze er natuurlijk al helemaal niet meer mee naar toe.' (Casper, 15)

Als er dan toch een jongen belangstelling voor kunst heeft, wordt dat al gauw onmannelijk gevonden. Volgens Paula van de MAVO worden vooral ballet en klassieke muziek gezien als iets voor meisjes en mietjes. Voor ballet werden soortgelijke opmerkingen weliswaar vaker gemaakt dan voor klassieke muziek, maar toch is deze constatering opvallend omdat klassieke concerten juist meer door jonge mannen dan door jonge vrouwen bezocht schijnen te worden (Arends 1988, p.92). Paula vertelt:

'Als je van klassieke muziek houdt, dan zeggen ze: je bent niet goed wijs, of ze maken je uit voor mietje en al die dingen...Ik denk wel dat je je als meisje minder hoeft te schamen voor klassieke muziek dan als jongen. 't Is misschien een kwestie van gewoonte maar ik denk dat ze 't voor een meisje niet zo raar zouden vinden. ... Het zijn vooral jongens die pesten. Ze doen dan zo stoer. Klassieke muziek luisteren is raar omdat het met je gevoelens te maken heeft.' (Paula, 15)

Ook een ander meisje vermoedt dat je – om van klassieke muziek te kunnen houden – gevoelig moet zijn; iets wat (vooral lager geschoolde) jongens op deze leeftijd juist niet zouden mogen zijn:

'Klassieke muziek, dat vind ik wel weer iets voor meisjes ja...die dat mooi vinden. Romantisch...van die zachte muziek, piano enzo... En opera, ik denk dat dat ook weer meer voor meisjes is, net als ballet.' (Carla, 16)

Sacha kent uit haar directe omgeving vrijwel alleen vrouwen die in kunst geïnteresseerd zijn: haar vriendin, haar moeder met haar vriendinnen, een tante en een nichtje. Ze heeft er ook een verklaring voor:

'Mijn vader heeft natuurlijk ook een hele drukke baan. Misschien als ie meer tijd had gehad, dat ie er ook wel meer gek op was geweest.' (Sacha, 15)

Bourdieu constateert dat 'een esthetische dispositie een onderdeel is van een houding tegenover het leven, waarin overwegingen van nut en urgentie minder dwingend hoeven te zijn', en dat deze houding 'sterk gebonden is aan een sociaal-economische klasse waarin zorgen over materiële omstandigheden nauwelijks bestaan' (Oosterbaan-Martinius 1985, p.22). Zou het zo zijn – zoals Sacha vermoedt – dat ook mannen en vrouwen bij een traditionele taakverdeling niet dezelfde kansen hebben om een esthetische dispositie te ontwikkelen?

2.5. Conclusie

In dit hoofdstuk ging het om de vraag of jongeren kunstbezoek beschouwen als een statusverhogende activiteit. Dit zou immers onder volwassenen een belangrijke drijfveer zijn om gevestigde kunstinstellingen te bezoeken. De scholieren met wie ik sprak hebben over het algemeen geen positieve indruk van het publiek waarvan zij vermoeden/weten dat het gevestigde kunstinstellingen bezoekt. Het is een ander soort mensen en de scholieren willen in de regel niet dat anderen van hen denken dat ze ook zo zijn. Ten eerste benoemen de meest kritische onder de geïnterviewden dat andere soort mensen als kapsoneslijers. Er worden daarbij twee categorieën onderscheiden: de kaklui en de apartelingen. Hoewel de scholieren wisselen in hun waardering van deze kunstpublieksgroepen, is er niemand die openlijk ambieert tot één van deze groepen te horen. (Althans niet verbaal; ik kom hier op terug in het volgende hoofdstuk.) Ten tweede geldt kunstbezoek onder de scholieren waarmee ik sprak als een volwassen (lees: saaie) activiteit. Wanneer je je daar als jongere aan wijdt, kan dat alleen ongestraft onder bepaalde condities, bijvoorbeeld door een andere smaak dan die van je ouders te ontwikkelen. Anders geldt je of als braaf en kinderachtig, of als oud voor je jaren. Ten derde zouden vooral jongens die niet op HAVO of VWO zitten zich laatdunkend uitlaten over kunstbezoek. Het schijnt niet te stroken met hun opvattingen van mannelijkheid; kunst is er voor meisjes en mietjes.

3. KAKKERS, ALTO'S, STILLE FIGUREN EN KUNST

3.1. Speelt kunst geen rol in de onderlinge omgang tussen scholieren?

In het vorige hoofdstuk kwam kunstbezoek ter sprake als een manier van volwassenen om zich van anderen – en dan vooral van minderen – te onderscheiden. De geïnterviewde scholieren lijken dit mechanisme te herkennen en de meesten spreken laatdunkend over kunstbezoekers als kapsoneslijers. Daarbij valt op dat de lagereschoolden (hooguit MAVO) kunstbezoek meer associëren met klasse dan de hoger geschoolden (MAVO en hoger). Deze jongeren lijken kunstbezoek vooral in generatietermen te beoordelen. In beide opvattingen gaat het echter om een vrijetijdsbesteding die hoort bij een hogere – beteropgeleide en/of welgesteldere, respectievelijk volwassen – statusgroep. Dit bracht mij op de vraag in hoeverre jongeren kunst en kunstbezoek zelf eigenlijk gebruiken als distinctiemiddel. Afgaand op hun beoordeling van de kunstpubliekcategoryen in het vorige hoofdstuk lijkt het alsof dat zelden het geval zal zijn; kunst is immers iets voor een ander soort mensen. Maar is kunst wel zo'n afwezige grootheid in de onderlinge omgang tussen de scholieren uit dit onderzoek?

Aan het begin van de interviews lieten de meeste scholieren met wie ik sprak er geen twijfel over bestaan dat kunst hen onverschillig laat. Ze praten er nooit over met leeftijdgenoten, denken niet dat andere jongeren dat wel doen en verklaren dat kunst gewoon géén onderwerp is onder scholieren. De uitzondering op deze regel zijn de leerlingen die tekenen in hun pakket hebben gekozen. Eén van hen zegt:

'Kunst is niet echt een gespreksonderwerp. En als er over gepraat wordt, dan is het door degenen die tekenen hebben. Ik vind mezelf ook niet geïnteresseerd in kunst. Dat wat ik van kunst weet is allemaal van school uit...ik ga er zelf niet achteraan.' (Jeroen, 17)

Nadere beschouwing leert echter dat kunst onder scholieren misschien nauwelijks gespreksonderwerp is, maar in de nonverbale communicatie wel degelijk een rol speelt. In dit hoofdstuk laat ik zien hoe onder de goudse scholieren – en ze zijn daarin niet de enigen (17) – het uiterlijk een belangrijke plaats wordt toegekend. Hoe iemand zich kleedt, kapt en opmaakt zou iets zeggen over de achtergrond van de persoon in kwestie, van diens opvattingen en houding, van de interesses (bijvoorbeeld voor kunst) en vrijetijdsbesteding (bijvoorbeeld kunstbezoek).

3.2. Verschillende stijlgroepen

De goudse scholieren met wie ik sprak, onderscheiden onderling verschillende stijlgroepen. Allerlei aspecten van hun dagelijks leven worden bij die groepenin-

deling betrokken: het uiterlijk, de muzieksmaak, het uitgaansleven, opvattingen over het samenleven met ouders, docenten, leeftijdgenoten en in groter maatschappelijk verband. Ook belangstelling voor kunst en kunstbezoek blijken bij deze stijlgroepenindeling een rol te spelen. Door een specifiek uiterlijk en door bijvoorbeeld in bepaalde gelegenheden uit te gaan, laten jongeren zien wie ze vinden dat ze zijn. Tevens onderscheiden ze aan de hand van zulke stijlkenmerken bij welke leeftijdgenoten ze aansluiting moeten zoeken. In de sociale wetenschappen worden voor deze mechanismen de begrippen *distinctie* en *referentie* gebruikt.

Op allerlei gebieden geldt dat lidmaatschap van een bepaalde stijlgroep bepaalt welke activiteiten beter verzwegen kunnen blijven en wat juist geaccentueerd mag worden. Dit is – zo blijkt uit de gesprekken met de goudse scholieren – ook het geval op het terrein van de kunsten. Er zijn groepen die ze associëren met een bepaalde kunstmaak en waarin het ook interessant gevonden zou worden om daar openlijk voor uit te komen. Tevens zijn er groepen die met desinteresse voor kunst in verband worden gebracht en waarvan de leden er wel voor zouden waken om kunstminners te lijken. En tenslotte is er een categorie van jongeren die van kunstliefde verdacht worden en die daar mee geplaagd worden zodra ze er openlijk voor uit komen.

Niet elke scholier let even sterk op het uiterlijk van zichzelf en van anderen en niet iedereen benoemt dan ook evenveel stijlgroepen (De Waal 1987). Alle goudse interviews tesamen leveren echter het volgende overzicht op. Genoemd worden: *kakkers*, *alto's* of *apartelingen*, *disco's*, *hardrockers*, *punks*, *gewone/brave/stille kinderen*.

Kakkers worden getypeerd als welgesteld en goedlerend. Zelf zouden ze vinden dat ze een uitgesproken goede smaak hebben; in de ogen van de andere groepen hebben ze vooral kapsones.

Alto's of apartelingen heten ook goed te kunnen leren. Zelf vinden ze dat ze oorspronkelijker zijn dan de meeste andere scholieren. Ze ontwikkelen al pratend eigen ideeën en geven die op verschillende manieren vorm (bijvoorbeeld door zelf kleding te maken). In de ogen van de andere groepen willen ze graag opvallen en zijn ze soms betweterig.

Disco's (met als extremen *modefriekies* en *boeren*) kopen hun kleding in modewinkels, volgen de popprogrammas op radio en tv, gaan naar de disco. Disco's vinden zichzelf vlot, modern, bij-de-tijd. Anderen noemen hen oppervlakkig.

Hardrockers en **punks** worden vaak in één adem genoemd. Wanneer ze afzonderlijk genoemd worden is het onderscheid niet steeds duidelijk. Ook tussen punks en *alto's* is de grens soms onduidelijk. Kenmerkend zijn de donkere kleren en agressieve attributen. Zowel hardrockers als punks zouden het liefst in groepen optreden en van boze harde muziek houden. In de ogen van anderen zijn beide groepen vaak een beetje eng.

Gewone, brave of stille kinderen tenslotte, gelden als een non-stijl: waar het uiterlijk van anderen bewust gekozen is, lijkt dat bij deze categorie niet het geval te zijn. Ze heten saaie kleren te dragen en elk modebewustzijn of eigen idee over uiterlijk te ontberen. Anderen noemen hen braaf, onder andere omdat ze niet uitgaan maar bij vader en moeder thuis zitten.

In dit overzicht van stijlgroepen valt op grond van wat de goudse scholieren me

daarover vertelden een globaal onderscheid te maken tussen groepen die niets met kunst en kunstbezoek te maken willen hebben en groepen waarbinnen interesse voor kunst en eventueel daaruit voortvloeiend bezoek aan gevestigde kunstinstellingen wel een plaats hebben. Op beide categorieën ga ik nu uitvoeriger in en kom daarna (in 3.5.) op de vraag hoe deze categorieën verdeeld zijn over de schooltypen.

3.3. Stijl en desinteresse voor kunst; disco's en gewone kinderen

De disco's en gewone kinderen vormen met elkaar de meerderheid op de verschillende goudse scholen.

De categorie disco's kent twee uitersten: het ene is dat van de modiefriekies, het andere dat van de boeren. Criterium bij dit onderscheid is de mate waarin jongeren modieus zijn: modiefriekies kennen en hebben het nieuwste van het nieuwste; boeren zouden vaker de goedkope of degelijke variant dragen. Kenmerkend op het moment van de interviews zijn voor de discomeisjes getoupeerde haren, shirts met fluo-kleurige opdruk, minirokjes en laarzen. De jongens vallen vooral op door hun kapsel: kort van voren, lang in de nek. (In Gouda heb ik geen naam voor dit kapsel gehoord. In Utrecht worden jongens met zulk haar woekers genoemd. In Rotterdam spreekt men van Coupe Crooswijk.) Boeren zouden er in principe ook ongeveer zo uitzien, maar vaak in een afgezwakte vorm. Van de gewone kinderen lijken kleding en kapsel willekeurig gekozen te zijn; zij vallen op door onopvallendheid.

Als vrijetijdsbesteding noemen de geïnterviewde disco's: het vrienden ontmoeten op straat, plein of veldje; het uitgaan naar bioscoop of disco (De Herberg of De Oosterhaven); winkelen; tv- en video-kijken; sporten (vooral voetbal voor jongens). Creatieve hobbies hebben de geïnterviewde disco's niet. Ook gaan disco's – zo wordt mij door henzelf en door anderen verzekerd – in principe niet naar gevestigde kunstinstellingen of naar popconcerten.

Gewone kinderen lijken minder op te gaan in een groep van leeftijdgenoten. Hun uitgaansleven beperkt zich tot een incidenteel bezoek aan de bioscoop. Dat kan in het gezelschap van een vriend of vriendin zijn, maar ook bijvoorbeeld samen met een familielid. Gewone kinderen zouden zich vaker dan disco's aan huiselijke hobbies zoals lezen wijden. Onder hen zijn er personen die geïnteresseerd zijn in kunst en die soms ook kunstinstellingen bezoeken. Over die eenlingen – door anderen aangeduid als stille figuren – gaat het in de volgende paragraaf. Kunstliefde en kunstbezoek gelden binnen de non-stijl van de gewone kinderen niet als een kenmerk wat hen met elkaar verbindt; het is eerder iets wat bepaalde gewone kinderen in een uitzonderingspositie plaatst.

In klassen waarin de disco's als stijlgroep domineren wordt door de leerlingen zelden over kunst gesproken. Hooguit gebeurt dat om kritiek te leveren op bijvoorbeeld een nieuw monumentaal werk in de goudse binnenstad:

'Als er ergens een nieuw beeld staat dan praten we er over, wat we er van vinden. Meestal dat 't geen gezicht is. ... Sommige beelden zijn misschien wel leuk, maar het heeft geen nut vind ik... Soms staan er

gewoon een paar van die palen met een paar naalden er op...nah, dat vind ik niks.' (Wim, 14)

Ondanks het feit dat het kennelijk zelden uitgesproken wordt, vermoeden of weten scholieren dat het bezoeken van kunstinstellingen in de ogen van hun disco en gewone leeftijdgenoten geen statusverhogende activiteit is. Kunstbezoek is niet alleen raar, het getuigt ook van kapesones. Bianca beschouwt zichzelf – en ook de meeste meisjes bij haar op het LHNO – als disco. Op de vraag hoe de meisjes op school zouden reageren wanneer ze kunst zou bezoeken, zegt ze:

'Ik denk dat ze zouden zeggen: 'Hé, gaat ze daar heen' of 'kakker' ofzo, 'daar ga je toch niet heen?'...ik weet niet precies. Ze zouden het wel kapesones vinden denk ik. Ik zou het dan niet zo gauw zeggen in de klas...je wordt er toch mee geplaagd.' (Bianca, 16)

Als je al kunst bezoekt – zo wordt geredeneerd – dan kun je dat maar beter voor je houden. De meeste van deze scholieren verklaren dat ze – gesteld dat ze naar kunst zouden willen gaan – wel zouden gaan, maar dat ze daarover zouden zwijgen op school; dan kun je ook geen commentaar krijgen.

Omdat ze weten dat ze er zelf ook niet over zouden praten, sluiten diverse scholieren de kans niet uit dat er in hun omgeving heimelijke bezoekers en verborgen kunstliefhebbers zijn:

'Op school zijn er heus wel een paar die wel willen, maar dan schamen ze zich gewoon. Ik zou niet weten wie, maar ze zijn er heus wel.' (Erik, 14)

Niet iedereen loopt bij een kunstvijandige sfeer in de klas overigens een even grote kans om door medescholieren gepest te worden:

'Er zijn altijd de zwakkeren en de wat sterkeren in de klas en de zwakkeren worden toch altijd gauw gepest. Ik had m'n haar laatst rood geverfd, maar tegen mij moeten ze niks zeggen...zo is het ook nog weer.' (Sacha, 15)

Populair zijn de scholieren met een grote mond, een aantrekkelijk uiterlijk, leuke kleren:

'Wat iemand populair maakt? Goed uiterlijk... En als je goed kunt praten, vaak een grote mond hebt, lol maken. Verder mooie kleren natuurlijk, modern...meer weet ik niet. De andere kant is: stil, verlezen, doet niet mee...rare kleren natuurlijk...meestal zien ze er niet zo leuk uit. Iemand kan ook wel tē druk zijn, opscheppen enzo...zo één die denkt dat ie alles is. Maar ja, je kan altijd nog beter te druk zijn dan te stil.' (Paula, 15)

Zou een populaire klasgenoot vertellen dat hij kunst bezoekt, dan zou dat een heel andere reactie opleveren dan wanneer zo'n timide jongen of meisje dat doet:

'Stel dat je een beetje stil iemand in de klas hebt, die nooit wat zegt... Als zo'n jongen nou ergens is heen geweest... En als dan de jongen die altijd de grote mond heeft in de klas begint te schreeuwen van haha, moet je dat nou zien, dan denk ik wel dat de hele klas achter die ene jongen gaat staan die zegt van kijk hem nou. Terwijl als zo'n jongen met een grote mond zelf gaat, dan zal er weinig van gezegd worden. Maar misschien denken ze dan wel van wat heeft ie nou gedaan. Anderen gaan dat daarom nog niet ook doen. Dat zijn alleen van die sukkels die overal bij willen horen en meedoen. Over het algemeen kan iedereen wel doen waar die zin in heeft, maar je praat er niet met iedereen over. Maar iemand met een grote mond kan zich wel veel meer permitteren dan iemand die altijd stil in een hoekje zit.' (Jeroen, 17)

De omgekeerde situatie waarin degene met de grote mond kunst blijkt te bezoeken, komt in elk geval op het LBO volgens de geïnterviewden nooit voor:

'Degenen die toch niet geplaagd worden in de klas, die gaan daar heus niet naar toe. Het zijn bepaalde types die dat leuk vinden...wat rustiger, die zich een beetje afzijdig houden van iedereen, die zouden dat wel eerder leuk vinden.' (Angelique, 16)

De scholieren met wie ik sprak merken overigens wel op dat die heel strenge sociale controle leeftijdgebonden is. De puberteit typeren ze als de periode waarin je niet anders moet zijn dan anderen; later wordt dat wat meer ontspannen:

'Als je één keer een jaar of twintig bent, dan kijkt iedereen er weer anders tegenaan. Dan pesten ze je ook niet meer. Het is echt de leeftijd van nu dat je allemaal hetzelfde moet zijn enzo. ... Je kan wel tegen die kinderen zeggen dat ze zich er niks van aan moeten trekken dat ze gepest worden en dat is ook zo... Maar ik denk ook dat als ik gepest zou worden, dat ik me er ook heel veel van zou aantrekken. Toch moeten ze gewoon voor hun mening uitkomen. Ze hoeven ook heus niet te veranderen.' (Paula, 15)

Angelique van de LTS vindt dat je ook op kortere termijn dat pesten door medescholieren met een korrel zout moet nemen. Wie zegt jou dat degene die meapest niet zelf ook af en toe gaat?

'Ach, op school hebben ze overal opmerkingen over...kleren, flaporen...overal. De ene loopt er zo bij, de ander zo. De ene is punkmodel maar dat maakt niks uit. ... Ja, soms hebben ze zo'n opmerking, maar de dag daarna weten ze er niets meer van. De dag daarna vragen ze: hoe was 't, jaja... En nog weer later achteraf hoor je: ik ben er ook heen geweest. Da's wel raar. ... Hoe dat komt...ja bij de één hoor je weer het is saai ofzo en dan komt er een ander en die zegt geinig...dan gaan ze toch nadenken: nou kom, we gaan toch maar stiekem es een kijkje nemen en naderhand zeggen we wel dat we ook geweest zijn... Ik denk dat het zo zit meestal.' (Angelique, 16)

3.4. Stijlen interesse voor kunst: kakers, alto's & punks en stille figuren

Uitgaand van de indeling in stijlgroepen, blijken andere categorieën scholieren dan die van de disco's en gewone kinderen juist wel met interesse voor kunst geassocieerd te worden. Over wie die potentiële kunstliefhebbers en -bezoekers zijn, lopen de meningen uiteen. Sander van de MAVO meent als één van de weinigen dat de meeste scholieren diep in hun hart wel van kunst houden:

'Iedereen houdt wel van kunst, maar smaken verschillen. Alleen echte discofiguren, die houden meest niet van kunst. Maar ik ken bijvoorbeeld een jongen – een hardrocker – die maakt zelf schilderijen. Schedels en half opengesneden mensen enzo.. Als je 't ziet, weet je eerst niet wat het is...veel zwart en rood...bloed...als je dan goed gaat kijken, dan stelt het ook mensen voor. Heel soms maakt ie er één voor een vriend, maar meestal voor zichzelf. Als ie ze zat is, houdt hij er een vlam onder...zijn plafond is ook helemaal zwart. Zo één...zulke mensen zijn er ook. ... En zoals sportief geklede jonge mensen...met mooie kwaliteit spullen...zeg maar kakers...die houden weer eerder van moderne kunst, denk ik, van Mondriaan en Karel Appel. ... Punkies weet ik eigenlijk niet want

daar heb ik geen vrienden en vriendinnen in... Maar ik denk wel dat die net zoiets als die hardrockers zijn.' (Sander, 17)

Andere geïnterviewden denken bij kunst vooral aan de al in de vorige paragraaf genoemde stille figuren in de klas, of aan kakkers of aan alto's en punks. Wanneer je een overzicht maakt van de stijlgroepen die de geïnterviewde scholieren met kunst in verband brengen, dan valt onmiddellijk de parallel met het vorige hoofdstuk op. Twee van de genoemde categorieën lijken jeugdige versies van de in hoofdstuk 2 onderscheiden kunstpubliekgroepen: de kakkers van de kaklui en de alto's of apartelingen en ook de punks van de in hoofdstuk 2 als apartelingen aangeduide groepering. De derde categorie – die van de stille figuren – had in het vorige hoofdstuk geen volwassen equivalent. Het gaat hier echter om die jongeren die in dat hoofdstuk als te lang jong of te vroeg oud werden getypeerd.

3.4.1. Kakkers

Kakkers worden omschreven als kinderen uit welgestelde families, die ook door hun uiterlijk hun komaf tonen. Ze dragen kleding die voor anderen vaak te duur is, of die teveel met de maatschappelijk geslaagden wordt geassocieerd. Het kan hier om klassieke college-kleding gaan, maar vaker betreft het sportieve merkkleding. Kakkers gaan in Gouda uit in verschillende gelegenheden, waaronder de als ballententen aangeduide disco's The Frog en The Butler. Onder de kakkers tref je fanatieke sporters, die twee keer per week trainen en dan 's zaterdags hun wedstrijden spelen. Uit eerder onderzoek (De Waal 1987) weet ik dat in elk geval kak-meisjes relatief vaak klassieke muzieklus hebben (gehad). Ook het bezoeken van gevestigde kunstinstellingen lijken zij vaker van huis uit geleerd te hebben dan andere scholieren. Sander vindt dat zoals kakkers door hun merkkleding laten zien dat ze waarde hechten aan kwaliteit, ze ook kunst kunnen waarderen vanuit hun liefde voor mooie duurzame dingen. Met vrienden van een goude lyceum mag Sander soms graag met zijn positieve houding ten opzichte van kunst koketteren door bij het beschrijven van iets heel triviaals bijvoorbeeld te spreken over Rietveldgeel. De vrienden waarmee hij dat doet, typeert hij als mensen uit rijke families, waar thuis ook schilderijen aan de muur hangen. Erik – ook van de MAVO – moet er niet aan denken dat hij voor kakker uitgemaakt zou worden:

'Ze zouden me uitlachen als ik naar kunst ging...me uitmaken voor kakker ofzo...Schouwburg valt nog wel mee, maar museum...! Je kan het ook horen aan hoe die lui praten... intelligenter praten, netter... je ziet daar nooit jonge mensen zoals ik. School maakt denk ik niet uit, maar familie wel...bekakte mensen, dat de ouders het ook doen.' (Erik, 14)

Hoewel de meeste andere scholieren niet veel op hebben met kakkers, zouden die – zo vermoedt onder anderen Jeroen – niet zo gauw gepest worden met een eventuele belangstelling voor kunst en kunstbezoek. Kakkers zijn vaak nogal goed gebekt en maken een zelfverzekerde indruk. Ze behoren daardoor in de regel niet tot de gedoodverfde slachtoffers (de verbaal minder vaardigen en zichtbaar onzekeren) in de klas.

3.4.2. Alto's & punks

Als tweede groep potentiële kunstliefhebbers en -bezoekers onder de scholieren worden de alto's en de punks genoemd: beide groepen zijn te beschouwen als jonge apartelingen (zie ook hoofdstuk 2) die opvallende, vaak donkere kleren dragen en aparte kapsels hebben. Bij zowel punks als alto's ligt het accent op de eigen creativiteit: kleren maken ze vaak zelf, of anders zoeken ze in ieder geval naar een eigenzinnige combinatie van voor weinig geld gekochte kledingstukken. Bianca zit op het LHNO en kent op school hooguit vijf apartelingen:

'Ik denk dat bepaalde groepen wel van kunst houden en er naar toe gaan... Zoals met die wijde broeken met halve kruisen en rare figuren erop...groen en grijs en rare vlakken...ik vind 't wel leuk zo'n broek maar dan niet zo opvallend...je ziet het gauw wat voor type het is, vind ik. Ze hebben ook meestal van die vreemde kapsels...hier helemaal opgeschoren... Apartelingen zeggen wij dan meestal. D'r wordt thuis ook meer over gesproken, dat ze d'r meer mee geconfronteerd worden. Hier op school zitten er ook zo'n vier, vijf waarbij het thuis wordt ingesproken.' (Bianca, 16)

De scholieren van MAVO en HAVO/VWO die punks noemen als mogelijk in kunst geïnteresseerde groep, praten in positiever bewoordingen over hen dan de LBO-leerlingen die het over punks hebben. Hierbij moet overigens opgemerkt worden dat de scheidslijn tussen punks en alto's niet altijd duidelijk is:

'Bij sommige leerlingen vind ik kunst wel passen... Er is bijvoorbeeld een meisje in mijn klas en die kun je dan een beetje punkig noemen, die weet zich nog wel eens op een zeer artistieke wijze te kleden ofzo...dan denk ik van zo'n type: ja, die zal wel van kunst houden...maar ik heb het haar nooit gevraagd.' (Bastiaan, 16)

'Zoals meer punkachtige types, die lopen weer meer met zwart en met felle kleuren en alles. Anderen vinden hen ordinair, maar als je gaat kijken: ze combineren een heleboel kleuren met elkaar, ik vind dat wel kunstzinnig. Een punker zou hier op school misschien niet geaccepteerd worden maar ik vind dat juist mooi.' (Sacha, 15)

Uitgaan doen de goudse alto's het liefst in disco De Haven of – zodra ze achttien lijken – in jongerensociëteit So What. Vooral vrouwelijke alto's houden er relatief vaak creatieve hobbies op na: tekenen, toneelspelen, schrijven, zingen. Ook maken ze in schoolverband hun kunstzinnige belangstelling kenbaar. Volgens verschillende geïnterviewden komen de actieve scholieren bij culturele activiteiten op school opvallend vaak uit de alto-groep:

'Nou, op atheneum kiezen diegenen tekenen die het gewoon leuk vinden of goed kunnen tekenen. Maar op de HAVO heb je vooral de alto's die het doen. Als je zo'n alto ziet lopen en die zit op de HAVO, dan kan je over het algemeen wel zeggen dat die tekenen heeft. ... Wij hebben er op het atheneum maar negen in de klas, maar we kunnen wel allemaal

behoorlijk tekenen. Maar zie je nou die dingen van de HAVO – dat is ook een grotere klas, ik geloof achttien, dus daar blijkt al uit dat er mensen tussen zitten die niet echt...ja, die tekenen nemen omdat ze erbij horen...die niet tekenen nemen omdat ze het goed kunnen. Misschien zijn erbij die erg geïnteresseerd zijn in kunst maar er zitten er ook...juist omdat ze van die groep zijn. Die groep, die houdt ook meestal van cabaret. Met schoolcabaret zijn ze er als eersten bij. Die kiezen ook snel tekenen denk ik. Veel van hen zitten ook in het bestuur van leerlingen...het is een beetje een kliek...ze organiseren ook best veel op school. Als je wil kan je er makkelijk tussenkomen hoor, maar het is toch een beetje een aparte groep. Tekenend past daar wel goed in, vooral aan de HAVO-kant.’ (Jeroen, 17)

Volgens de geïnterviewden bezoeken de jeugdige apartelingen hooguit wat vaker een museum, maar onderscheiden ze zich verder vooral op school. Voor zover alto’s gevestigde kunstinstellingen bezoeken, zouden ze daarbij volgens de scholieren die hier een mening over hebben – en dat is niet iedereen – blijf geven van een modernere, experimentelere smaak dan de kakkers die een klassiekere voorkeur heten te hebben.

Over hun bezoekjes aan kunstinstellingen zouden alto’s bij voorkeur vertellen in het selecte kunstzinnig gevormde gezelschap tijdens de tekenles en er verder nauwelijks met anderen over praten. Eén van de geïnterviewde zogenoemde alto’s zegt er over:

‘Ik zou er met anderen op school niet zoveel over praten als met die het wel kunnen begrijpen. Ik zou gewoon alleen zeggen dat het leuk is.’ (Carla, 16)

Ook Virginie zou niet met haar afwijzende klasgenoten over haar eventuele kunstbezoek praten. Niet uit schaamte of ongemak, maar omdat je zulke mensen toch niet kunt uitleggen wat ze missen. ‘Ik vind het jammer voor ze’, zegt Virginie. Alleen Sacha laat een militanter geluid horen: ‘Ik zou willen weten waarom ze het stom vinden als ik zoiets doe’.

3.4.3. Stille figuren

De derde categorie scholieren die met kunst geassocieerd wordt had in hoofdstuk 2 geen volwassen equivalent. Het gaat hier om de brave stille figuren, om degenen die in hoofdstuk 2 werden aangeduid als te lang jong of te vroeg oud. In de ogen van andere scholieren gelden bij deze stille figuren kunstinteresse en -bezoek niet als gerespecteerde stijlenmerken, maar als vormen van afwijkend gedrag waarvan ze verdacht worden. Hoewel de meeste geïnterviewde leerlingen zeggen dat ze niemand kennen die kunst bezoekt, hebben ze wel vermoedens. Het feit dat iemand iets verborgen houdt voor leeftijdgenoten, duidt er in de ogen van de scholieren op dat zo’n persoon geen zelfbewuste persoonlijkheid is en dus niet erg hoog in aanzien zal staan op school. Vermoedelijk zijn de heimelijke kunstminners dus te vinden onder de verlegen stille types in de klas:

‘Er zijn wel wat stillere figuren bij ons op school en die tekenen ook niet, die...eh...wat nettere stillere jongens, misschien dat die zich vanuit thuis ook interesseren voor kunst, klassieke muziek ofzo, dat kan natuurlijk...’ (Jeroen, 17)

Paula is één van de weinigen die zo’n verborgen kunstminner persoonlijk kent:

‘Die jongen die ik ken, die houdt het gewoon voor zichzelf. Hij praat ook niet graag over klassieke muziek omdat ie bang is ervoor uitgelachen te worden. Hij praat er wel met z’n broer over, die houdt er ook van. Ik kwam er achter doordat zijn vader de accountant is van mijn vader, dus zo kwam ik er over huis. Toen heeft ie me es wat laten horen...en later heeft ie er ook over gepraat...en dat vond ik niet raar hoor, dat ie er over begon. Hij zou zo iets niet tegen jongens zeggen, niet zo gauw.’ (Paula, 15)

De belangstelling van stille figuren zou vooral uitgaan naar de onder de rest van de scholieren verfoeide kunstuitingen klassieke muziek en ballet. Ook uiterlijk zijn ze volgens de geïnterviewden te herkennen aan een door de anderen als raar beoordeelde smaak:

‘Ik kan het meestal wel aan iemand zien of die geïnteresseerd is in kunst. Van die lui die van klassieke muziek houden, denk ik toch: die zullen wel goed kunnen leren...zulke types. Hen kan het ook meest niet zoveel schelen wat ze aan hebben...ze hebben gewoon rare kleren aan...in mijn ogen dan. Bloes met pull-over d’r over en een broek met wijde pijpen ofzo. Die vriend van mij ook, die ziet er niet uit. Hij wordt ook wel gepest...ze zeggen ook altijd tegen hem: je leert veel te veel, je zit altijd op je kamer te leren...want hij gaat ook nooit uit.’ (Paula, 15)

Zowel het zwijgen van de stille figuren over hun kunstliefde, als het pesten daarmee door klasgenoten, is volgens Sacha in de middelste klassen op de middelbare school het sterkst; later zal dat wel over gaan:

‘Wij hebben een jongen in de klas en die vindt klassieke muziek heel leuk... Je praat eigenlijk nooit over klassieke muziek omdat de meesten er echt niks aan vinden. Dan denkt zo iemand misschien: laat ze maar over popmuziek lullen, ik bemoei me eigen d’r niet mee want ik ben bang dat ik voor lul wordt gezet ofzo, omdat ik dat leuk vind. Dat is wel zo, vooral op deze leeftijd. Ik denk dat als je wat ouder wordt, dat ’t dan wel meevalt. Nu schaam je je gauwer hè.’ (Sacha, 15)

3.5. Spreiding over de diverse scholen

De geïnterviewde scholieren vinden dat je op hogere schooltypen – naast de altijd aanwezige brave stille kinderen – veel meer verschillende kledingstijlen ziet. Op het LHNO zou je eigenlijk alleen disco’s hebben. De LTS telt ook overwegend disco’s en verder een enkele hardrocker. Op VWO – het andere uiterste – zou je

ook wel disco's hebben, maar verder vooral kakkers, alto's en punks. De stijlgroepen die het sterkst met kunst geassocieerd worden komen dus meer voor naarmate het schooltype hoger is en worden daar evenredig meer gerespecteerd:

'Bij ons op school ken ik niemand die geïnteresseerd is in kunst. Niet dat ik weet... Waar wij het over hebben: disco, samen stappen...Ik denk op HAVO, Atheneum, die kanten...Ik denk dat 't daar ook meer op school voorkomt. Ze lopen er daar bij hoe ze zelf willen, heel verschillend...Ik denk ook dat dat komt omdat ze met zoveel op één school zitten...je ziet daar veel meer kledingverschillen dan hier...daar zie je leren jekies, hier niet.' (Angelique, 16)

Anders zijn dan anderen – of dat nu op kleding- of op kunstgebied is of op andere terreinen – is volgens de scholieren uit dit onderzoek makkelijker op HAVO/VWO dan op MAVO en zeker dan op LBO:

'Als je op een gymnasium zit, daar heb je veel meer kinderen die van dat soort muziek houden en van dat soort kleren enzo...ik denk dat je er daar veel eerder voor uit komt dan als je op de MEAO zit of op een MAVO. Niet alleen kapsones ofzo, maar gewoon omdat je van iets anders houdt waar hun niet van houden, dat vinden ze raar...je moet gewoon niet anders zijn...als je anders bent dan de rest word je buitengesloten.' (Paula, 15)

Interesse voor kunst en zeker kunstbezoek wordt dan gezien als pogingen van iemand om zich teveel van anderen te onderscheiden. Zo iemand wordt een kapsoneslijer genoemd. Afhankelijk van de stijl die een medescholier kiest – kak of alto (en eventueel punk) – wordt het klasseverraad, dan wel het onaangepaste van zulk gedrag benadrukt. Klasseverraad plegen diegenen die zich door hun kunstbezoek welgestelder, beschaafder, intelligenter, maatschappelijk geslaagder voordoen dan zij in de ogen van hun critici zijn. Onaangepasten proberen zich niet zozeer te verheffen boven hun sociaal-economisch gelijken, maar distantiëren zich door hun interesse voor kunst van wat gewone mensen interessant en belangrijk in het leven vinden. Een MAVO-meisje vat de kritiek als volgt samen:

'Die nette groep, die kakkers, die sloven zich uit vind ik...die denken dat ze beter zijn dan gewone mensen. Die andere, die aparte groep, ik denk dat dat van die lui zijn die de wereld een beetje willen veranderen, die leuke dingen denken te zien. Soms kan ik er wel achter staan, maar ik blijf liever gewoon.' (Paula, 15)

3.6. Conclusie

In dit hoofdstuk vroeg ik me af in hoeverre jongeren zelf – net als bepaalde volwassenen – kunst en kunstbezoek gebruiken als distinctiemiddel. Door hun geringe spontane kunstbezoek lijkt kunst een afwezige grootheid te zijn in hun onderlinge omgang, maar is het dat wel?

Kunst blijkt onder de scholieren met wie ik sprak zelden gespreksonderwerp te

→ D/M model Ellen Glymans

zijn, maar in de non-verbale communicatie wel degelijk een rol te spelen. Bij de referentie (het zoeken van gelijken) en de distinctie (het zich onderscheiden van anderen) maken scholieren gebruik van stijl. Bij een stijl horen een specifiek uiterlijk, bepaalde opvattingen, een eigen vrijetijdsbesteding, een typerende smaak op allerlei gebieden. Door elkaars uiterlijk nauwkeurig te analyseren, lezen scholieren daaruit allerlei boodschappen af, onder andere over een eventuele interesse voor en bezoek van kunst. Afhankelijk van de stijlgroep waartoe iemand gerekend wordt, zijn kunstinteresse en kunstbezoek zaken die benadrukt of juist verdoezeld moeten worden. In het eerste geval kan belangstelling voor kunst tot een stijlkenmerk uitgroeien, tot iets wat de leden met elkaar verbindt. Bij kakers en bij alto's en punks zou dit volgens de geïnterviewden het meest te verwachten zijn. In het tweede geval is geen sprake van een verbindende factor, maar plaatst belangstelling voor kunst en kunstbezoek individuele jongeren in een uitzonderingspositie waarmee ze geplaagd worden wanneer ze hun afwijkende gedrag onvoldoende weten te verbergen. Dit is het geval bij wat de stille figuren worden genoemd.

Opmerkelijk is de onmiskenbare parallel tussen de potentieel kunstminnende stijlgroepen en de in hoofdstuk 2 onderscheiden volwassen kunstpubliekgroepen. Kennelijk zijn die schijnbaar autonome jeugdige stijlgroepen niet los te zien van het grotere maatschappelijke verband waarin ze ontstaan. Getuige de ongelijke verdeling van de verschillende stijlgroepen over de onderwijstypen, komt ook de sortering van bepaalde jongeren voor latere geprivilegeerde posities hierin al tot uiting.

4. CONCLUSIE

Waarom bezoeken zo weinig jongeren gevestigde kunstinstellingen; dat was de vraag waarop ik met mijn terreinverkenning onder goudse scholieren een voorlopig antwoord wilde vinden. Drie deelvragen zijn daartoe in afzonderlijke hoofdstukken behandeld. Kunnen jongeren kunst al waarderen? Willen ze zich eigenlijk wel inlaten met het bezoeken van gevestigde kunstinstellingen? En zijn jongeren zo ongeïnteresseerd in kunst als men op grond van hun geringe kunstbezoek makkelijk zou concluderen? Op elk van deze vragen kom ik nu kort terug. Soms voorzie ik mijn conclusies van kanttekeningen. Hetzij om de conclusie in een breder perspectief te plaatsen, hetzij om kwesties aan de orde te stellen waarop nader onderzoek zich zou kunnen richten.

Het leren waarderen van kunst

In hoofdstuk 1 blijkt dat het bij mijn bescheiden onderzoek een beperkte categorie scholieren is die toegang krijgt tot de leerschool die hen voorbereidt op het waarderen en bezoeken van kunst. Factoren die de genoten kunstzinnige vorming bepalen, zijn: het schooltype waarop een jongere onderwijs volgt, de specifieke aandacht voor kunst binnen de opleiding en het culturele klimaat thuis. Het blijken bij mijn onderzoek – door de nog steeds bestaande samenhang tussen opleidingsniveau en sociaal-economisch milieu – voornamelijk jongeren uit (hoge-) middenklasse-gezinnen te zijn die zowel thuis als op school met kunst kennismaken. Het onderwijs lijkt dus ook op het terrein van het kunstbezoek de bestaande maatschappelijke verhoudingen te reproduceren.

Drie kanttekeningen zijn hier gewenst

Ten eerste biedt datzelfde onderwijs dat de bestaande maatschappelijke verhoudingen reproduceert ook de mogelijkheid tot sociale stijging. Jongeren van nu zijn gemiddeld hoger geschoold dan de generatie van hun ouders. Een deel van de scholieren maakt via het onderwijs kennis met zaken waar ze van huis uit onbekend mee zijn. Zeker nu op AVO- en VWO-niveau de – weliswaar bedreigde (18) – mogelijkheid bestaat om tekenen als examenvak te kiezen, kan een deel van de scholieren een eventuele achterstand in kunstzinnige vorming inhalen en kan daarbij zelfs de ouders alsnog kunstzinnig opvoeden (zoals Sigrid en Carla uit dit onderzoek dat doen).

Een tweede kanttekening betreft de vraag hoe bepalend kunstzinnige vorming op jonge leeftijd is voor de verdere cultuurparticipatieloopbaan. Het is niet uitgesloten dat personen die van huis en school uit geen toegang tot de bewuste leerschool hebben gekregen, dat op latere leeftijd wel krijgen (bijvoorbeeld via vrienden). Andersom betekent toegang tot een leerschool niet automatisch dat iemand zich op de ingeslagen weg ontwikkelt. Verschillende van de goudse scholieren waarmee ik sprak geven daar blijk van: ze staken hun aanvankelijke kunstbezoek, ze gaan een ander terrein verkennen dan dat waarop ze zijn ingewijd in de

wereld van de kunsten, of ze ontwikkelen een andere smaak dan die van hun ouders. Voorlopig lijken deskundigen het er echter over eens te zijn dat kunstbezoek nog steeds voornamelijk een bezigheid is voor een goedgeschoolde maatschappelijke elite, die daar van jongsaf op voorbereid is.

De derde en misschien – gezien de beperktheid van dit onderzoek – te lichtvaardig gemaakte kanttekening, betreft een veronderstelling waarvan ik de indruk heb dat die ten grondslag ligt aan onderzoek dat de nadruk legt op het moeten leren waarden van kunst. Hoewel ik het nergens met zoveel woorden ben tegengekomen, lijkt de teneur bij deze benadering te zijn: als je eenmaal gedegen kennis maakt met kunst, ga je het vanzelf waarden. De mogelijkheid dat iemand na zo'n gedegen kennismaking kunst afwijst, schijnt onaanvaardbaar te zijn; je hebt het dan vast niet goed begrepen.

Kunstbezoek: een statusverhogende activiteit?

In hoofdstuk 2 ging het om de vraag of jongeren kunstbezoek beschouwen als een statusverhogende activiteit. Dit zou immers onder volwassenen een belangrijke drijfveer zijn om gevestigde kunstinstellingen te bezoeken. Ook onder de goudse scholieren met wie ik sprak, blijken statusmotieven een belangrijke rol te spelen. Deze leiden er echter toe dat de meeste zichzelf respecterende jongeren de gevestigde kunstinstellingen mijden. Voor zichzelf en voor hun leeftijdgenoten beschouwen ze kunstbezoek bepaald niet als een statusverhogende activiteit. De scholieren met wie ik sprak komen tot die conclusie door een analyse van het publiek waarvan zij vermoeden (of weten) dat het gevestigde kunstinstellingen bezoekt. Ze constateren dan dat het om een ander soort mensen gaat en anderen moeten beslist niet denken dat zij ook zo zijn. Een eerste oordeel dat over het (vermoede) kunstpubliek wordt uitgesproken luidt dat het kapsoneslijers zijn: kaklui die zich de luxe kunnen permitteren om zich met onnutte zaken bezig te houden en apartelingen die menen dat andere dingen belangrijk zijn dan waar gewone mensen waarde aan hechten. Ten tweede wordt kunstbezoek geassocieerd met saaie volwassenen. En ten derde strookt kunstbezoek niet met de opvattingen van mannelijkheid die vooral de lager dan HAVO/VWO-geschoolde jongens uit dit onderzoek er op na houden.

Van de scholieren die niet of nauwelijks kunstzinnig gevormd zijn willen de meesten dus ook helemaal geen kennis maken met de gevestigde kunstinstellingen. Hetzelfde geldt voor die scholieren die van huis uit wel met kunst zijn opgevoed en die via het onderwijs verder kunstzinnig gevormd zijn, maar die uit generatiemotieven weigeren om naar zulke oude mensen-instellingen als musea, theaters en concertzalen te gaan.

Het is natuurlijk verleidelijk om – in de lijn van de statusverwervingstheorie – die weerzin bij de meeste geïnterviewde scholieren uit te leggen als hun rechtvaardiging van eigen onvermogen om een hoge en/of volwassen status te verwerven. Vanuit de statusverwervingstheorie lijkt het immers onmogelijk – of anders toch in elk geval onwaarschijnlijk – dat leden van lagere statusgroepen kunstbezoek zelfbewust en zonder rancune zouden kunnen afwijzen. In hoeverre zo'n – nogal arrogante – interpretatie gerechtvaardigd is blijft de vraag.

Onverschillig voor kunst?

De veronderstelling dat jongeren onverschillig zijn voor kunst en dat kunst geen enkele rol speelt in hun onderlinge omgang moet ik op grond van mijn bescheiden onderzoek tegenspreken. Kunst is volgens de scholieren met wie ik sprak zelden een gespreksonderwerp voor hen, maar in de nonverbale communicatie tussen scholieren blijkt kunst wel degelijk een rol te spelen. Vooral aan elkaars uiterlijk lezen scholieren allerlei boodschappen af omtrent opvattingen, interesses en vrijetijdsbesteding. Belangstelling voor kunst en kunstbezoek blijken ook op grond van de stijl waartoe iemand door zijn uiterlijk lijkt te behoren, te voorspellen te zijn.

Opmerkelijk is dat bij wat een typische uiting van jeugdcultuur lijkt te zijn, de verbinding met algemenere sociale verbanden zo duidelijk te herkennen is. De stijlgroepen uit hoofdstuk 3 zijn voorzien van namen die menige volwassene weinig zeggen en die voor een heel eigen belevingswereld lijken te staan. De parallel met de door de geïnterviewde scholieren onderscheiden kunstpubliekgroepen in hoofdstuk 2 is echter opmerkelijk. Kakkers blijken de kinderen van de kaklui te zijn en de punks en alto's of apartelingen zijn jeugdige versies van de volwassen apartelingen onder het kunstpubliek. De stille figuren tenslotte hebben in de ogen van de geïnterviewden geen volwassen equivalent. Zij voldoen niet aan de eisen die leeftijdgenoten stellen aan een vlot en jong *image* en worden daarom beschouwd als te lang jong of te vroeg oud.

Aanbevelingen voor nader onderzoek

In het verslag van mijn terreinverkenning onder goudse scholieren vallen twee thema's op die als uitgangspunt kunnen dienen voor nader onderzoek naar jongeren en kunst.

Op grond van de beschouwingen over het leren waarderen van kunst zou het interessant zijn om meer te weten te komen over het functioneren van educatieve diensten van culturele instellingen die – in samenwerking met docenten – kunstprojecten voor het voortgezet onderwijs verzorgen. De scholieren met wie ik sprak, blijken hooguit een paar keer bij dergelijke projecten betrokken te zijn geweest. Zeker waar het over de klassieke concerten gaat, wekken hun verhalen het medelijden op voor de optredende muzikanten. Falen schoolconcerten werkelijk zo in het prikkelen van de belangstelling voor klassieke muziek en als dat zo is: wat zou daar eventueel aan te doen zijn? Hoe is de situatie bij projecten die proberen om theater, dans of beeldende kunst onder de aandacht te brengen? Stimuleren deze projecten scholieren eigenlijk om ook zelfstandig gevestigde kunstinstellingen te gaan bezoeken, werken zulke projecten misschien soms eerder averechts, of absorberen ze wellicht potentiële jeugdige kunstbezoekers omdat die nu zo genoeg aan hun trekken komen en hun vrije tijd voor andere bezigheden reserveren? Zouden zulke educatieve diensten iets hebben aan in dit vooronderzoek gesignaleerde tendensen: dat de geïnterviewden bij voorkeur actief in plaats van passief bij kunst betrokken worden, dat ze liever naar bekenden dan naar vreemden op het podium kijken, dat jonge (liefst aantrekkelijke) uitvoerenden hen meer lijken aan te spreken dan oudere optredenden, dat ze zoeken naar verbanden tussen soorten mensen en verschillende smaken, dat er ook binnen de popmuziek allerlei onderscheidingen worden aangebracht die bruik-

baar zijn bij kunsteducatie (stijlen, jongens- en meisjesmuziek (19), meer of minder klassieke pop).

Ook op het gebied van de stijlvorming onder jongeren is nog interessant onderzoek te verrichten. Het gaat hier immers om een – de jongeren zeer tot hun verbeelding sprekend – thema in hun leefwereld. Uit mijn gesprekken over kunst met het beperkte gezelschap goudse scholieren lijkt het of ook via de jeugdige stijlgroepen de bestaande maatschappelijke verhoudingen gereproduceerd worden, onder andere waar het kunstbezoek betreft. In hoeverre wordt deze indruk bevestigd in een breder opgezet onderzoek over dit onderwerp? Is het misschien ook mogelijk voor scholieren om zich door middel van het lidmaatschap van een bepaalde stijlgroep te ontworstelen aan wat van huis uit meegekregen is? In hoeverre verschillen stijlgroepen in opvattingen van mannelijkheid en vrouwelijkheid en zou het voor jongens in bepaalde stijlgroepen makkelijker zijn om interesse voor kunst te tonen zonder onmannelijk gevonden te worden? Welke mogelijkheden bieden de behoefte aan referentie en distinctie zoals die tot uiting komt in stijlvorming, voor projecten om scholieren met kunstvormen en -stijlen in contact te brengen?

Ongeacht het thema waarop eventueel verder onderzoek naar jongeren en kunst zich zal richten, lijkt het mij op grond van mijn ervaringen bij deze terreinverkenning aan te bevelen dat niet te snel gekozen wordt voor schriftelijke enquetes maar eerder voor half-open interviews. Misverstanden bij verschillende goudse geïnterviewde scholieren over begrippen (20) hebben me wantrouwig gemaakt ten opzichte van de resultaten van onderzoek op dit terrein. Een paar voorbeelden om de dreigende spraakverwarring te illustreren. Bezochte musea hoeven niet van beeldende kunst, maar kunnen ook van oud speelgoed geweest zijn. Klassieke muziek kan van Tony Eyk zijn. Oude muziek is niet van Gustav Leonhardt maar van Elvis Presley. Angelique van de LTS biechtte me na het gesprek op dat zij en Rocky eigenlijk niet mee hadden willen doen aan het onderzoek. De lerares had hen namelijk gezegd dat er een mevrouw uit Amsterdam kwam die met hen over cultuur wilde praten. Omdat noch Angelique, noch Rocky wisten wat cultuur was en geen van beiden zin hadden om met hun mond vol tanden te staan, wilden ze aanvankelijk niet meedoen. Dat ze het toch hebben gedaan, was volgens Angelique alleen ‘omdat je iemand toch hoort te helpen, nietwaar?’ Maar al spreken scholieren de volwassen taal der kunsten vaak nauwelijks, dat wil niet zeggen dat ze niets over het onderwerp kunnen vertellen. In hun eigen – vaak plastische – bewoordingen weten ze meestal goed uit te drukken wat hen allemaal wel en niet bevalt in de wereld van de kunst.

NOTEN

1. De term gevestigd is gekozen in navolging van de directies Jeugdbeleid en Kunsten van het ministerie van WVC. In de brochure *Meer doen met cultuur. Een plan voor jongeren* (1987) maken zij onderscheid tussen jeugdcultuur en gevestigde cultuur. De gevestigde cultuur – ook wel aangeduid als de kunsten – wordt in de praktijk haast als vanzelfsprekend voornamelijk door volwassenen bezocht.
Een onderscheid dat niet gemaakt wordt in genoemde brochure maar dat ook van belang is voor dit korte onderzoek, is dat tussen het meer commerciële aanbod en de kunsten (klassieke muziek, ballet/dans, opera, theater, beeldende kunst). Het gaat er hier niet om precieze scheidslijnen aan te brengen tussen commerciële en gevestigde kunst. Deze twee termen dienen, net als jeugdcultuur, als attenderende begrippen te worden beschouwd.
2. Zie bijvoorbeeld de publieksonderzoeken van Intomart Qualitatief bij het Nationale Ballet ('Romeo en Julia' 1985 en 'Bacchanten' 1986), bij de Nederlandse Operastichting ('Tosca' en 'Naïma', beide 1985) en bij het Holland Festival (1986). Ook een oudere studie over museumbezoek wijst dit uit: Royal Ontario Museum, *Communicating with the Museum Visitor. Guidelines voor Planning*, april 1976, Toronto (ROM). In de *Nota Provinciaal Toneelbeleid* van Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland uit 1981 worden jeugd en jongeren – naast kinderen en etnische minderheden – tot de groepen gerekend die in een achterstandssituatie verkeren op cultureel gebied.
3. Zie het onderzoek naar de verspreiding en het gebruik van het CJP door Materman en Pasteuning (1983) en dat naar de randvoorwaarden ter verbetering van de kunstparticipatie en -appreciatie in het lager beroepsonderwijs door Materman (1985).
4. Voor de Raad voor het Jeugdbeleid zaten in de begeleidingscommissie M.M. van den Brink, M.A.A. van IJzendoorn en C.L.M. Meuwese. Voor de Boekmanstichting was dat C. Smithuijsen.
5. Bij het uittesten van het nieuwe belastingformulier koos men voor Gouda omdat het op een aantal belangrijke factoren (afstand tot grote steden, gemiddeld inkomen, opleidingsniveau) de meest gemiddelde plaats van Nederland zou zijn. Dat leek een goede reden om het onderzoekje in Gouda uit te voeren.
6. Dat het uiterst discutabel is om het genoten onderwijs op te vatten als valide graadmeter voor iemands intelligentie is duidelijk naar voren gekomen in het zogenoemde ongelijkheidsdebat in de onderwijssociologie. Helaas gaat Ganzeboom niet op deze kwestie in.
7. John Clarke en zijn collega's van het Centre for Contemporary Cultural Studies in Birmingham schreven in de bundel *Resistance through Rituals. Youth subcultures in post-war Britain* (1976) het volgende over stijl: '...things simply appropriated and worn (or listened to) do not make a style. What makes a style is the activity of *stylisation* – the active organisation of objects with activities and outlooks, which produce an organised group-identity in the form and shape of a coherent and distinctive way of being-in-the-world. Phil Cohen identified four modes: *dress, music, ritual and argot*.'
8. Zie eerder noot 6.
9. Dit komt naar voren in de verschillende artikelen in het themanummer van *Jeugd en samenleving*, getiteld 'De school en de kunstzinnige vorming' (1983). Recenter geluiden van gelijke strekking vindt men bijvoorbeeld in *Nieuw Zicht* (orgaan van de AVO-sectie in de ABOP), 16 september 1988, p.282-285.
10. De teken/handvaardigheid/muziekdocente van de LBO-school waar de geïnterviewde LTS-ers zitten vertelde me over het gebruiken van uren die voor kunstzinnige vakken bestemd zijn voor andere onderwijsdoelstellingen. Jaap Brandligt schrijft hierover in het eerder genoemde themanummer van *Jeugd en samenleving*: 'In het kader van het SeCu-project is een onderzoekje gedaan naar de plaats van de kunstzinnige vorming op scholen. Wat je dan ziet is schokkend. Op grote schaal wordt er afgeweken van wat zou moeten. Klaarblijkelijk mag dat, als het om kunstzinnige disciplines gaat.' (p.755)

11. SeCu staat voor: Samenwerking Secundair Onderwijs – Culturele Instellingen.
12. Zie ook de opmerkingen over het type voorstellingen dat jongeren aanspreekt in de *Nota Provinciaal Toneelbeleid* van Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland, 1981.
13. Onder culturele hegemonie verstaat De Swaan de situatie waarin 'de overheersten de standaarden van de overheersers delen en instemmen met hun eigen minderwaardigheid' (De Swaan 1986, p.30).
14. Heilbron legt in zijn bespreking van Bourdieus werk diens basisschema als volgt uit: '...een sterke correlatie bestaat tussen smaak en sociale positie. Deze sociale posities hebben een plaats in de sociale ruimte die is ingedeeld naar twee hoofddimensies: kapitaalvolume en kapitaalstructuur. Onder kapitaal verstaat Bourdieu vooral economisch en cultureel kapitaal (m.n. opleiding). In een voorstelling van de sociale ruimte kan verticaal het kapitaalvolume worden afgezet en horizontaal de kapitaalstructuur of samenstelling. (...) Op grond van dit kapitaalvolume kunnen 3 klassen worden onderscheiden (...). Vervolgens kunnen binnen elke klasse fracties worden onderscheiden op grond van de kapitaalstructuur. Zo ontstaat binnen de heersende klasse een verschil tussen industriëlen, die het meeste economisch kapitaal bezitten en aan de andere kant de intellectuelen en kunstenaars die vooral cultureel kapitaal bezitten, met als tussengroep de vrije beroepen. De intellectuelen vormen in deze visie de overheerste fractie van de heersende klasse.' (1982, p.537)
15. De enkele keer dat Sander bij een theatervoorstelling belandt, is dat doordat hij zich door vrienden laat meetroten naar de goudse jongerensociëteit So What. Deze soos staat – ook bij de wethouder en zijn vervanger – bekend als een gelegenheid waar veel kunstzinnige evenementen worden georganiseerd.
16. Uit de verschillende eerder genoemde publieksonderzoeken van Intomart Qualitatief blijkt dat vrouwen – vooral bij dans/ballet en theater – oververtegenwoordigd zijn.
17. Zie bijvoorbeeld de engelse literatuur over stijlgroepen, waaronder de eerder geciteerde bundel *Resistance through Rituals* (1976). Zie verder de in de literatuurlijst genoemde publikaties van Janssen (1987), Varenne (1982) en De Waal (1987).
18. Zie hiervoor bijvoorbeeld het eerder genoemde artikel 'Kunstvakken in het voortgezet onderwijs' in *Nieuw Zicht*, 16 september 1988.
19. Simon Frith en Angela McRobbie (1978/1979) maken in dit verband onderscheid tussen cockrock voor jongens en teenybop voor meisjes. Deze typen popmuziek zouden in verschillende opzichten fundamenteel van elkaar verschillen: muzikaal, naar teksten, naar uitvoerenden, naar bijbehorende attributen.
20. Ook de socioloog Materman komt tot deze conclusie: 'Het feit dat veel leerlingen bepaalde algemene onderscheidingen in kunstvormen niet kennen, geeft iets weer van de fundamentele afstand die bestaat tussen hun cultuur en de cultuur waarin deze onderscheidingen vanzelfsprekend zijn.' (1985, p.11)

LITERATUUR

- Arends, Janny, *Sociale atlas van meisjes : een inventarisatie van de maatschappelijke positie van meisjes in Nederland*, Amsterdam, Raad voor het Jeugdbeleid, 1988.
- Banfield, Edward C., *Art versus the Public School*, *The Democratic Muse*, New York, Basic Books 1984.
- Frith, Simon en Angela McRobbie, *Rock and Sexuality*, *Screen Education*, 1978/1979, 29, 3-19.
- Frith, Simon, *Youth and Music; Youth, Leisure, and the Politics of Rock and Roll*, New York, Pantheon Books.
- Ganzeboom, H.B.G., *Cultuurdeelname als verwerking van informatie of verwerving van status. Een confrontatie van twee alternatieve verklarende theorieën aan de hand van reeds verricht onderzoek*, *Mens en Maatschappij* 1982, 4, 341-373.
- Ganzeboom, Harry, *Cultuurparticipatie in Nederland 1955-1980: Onderzoeksvoorstel vanuit Vakgroep Theorie en methodologie van de sociologie*, Utrecht, Rijksuniversiteit Utrecht, 1982.
- Hall, Stuart and T. Jefferson (eds.), *Resistance through Rituals: Youth subcultures in post-war Britain*, London, Hutchinson, 1976.
- Heilbron, Johan, *Bespreking van La Distinction van Bourdieu*, *Sociologisch Tijdschrift* 1982, 6, 536-538.
- Intomart Qualitatief, *Bacchanten; een publieksonderzoek*, Hilversum, 1982.
- Intomart Qualitatief, *Deelonderzoeken opera- en balletbezoekers*, Hilversum, 1985.
- Intomart Qualitatief, *Holland Festival; een publieksonderzoek*, Hilversum, 1986.
- Intomart Qualitatief, *HNB in Carré: Een onderzoek onder bezoekers van de Romeo en Julia-voorstellingen in Carré*, Hilversum, 1985.
- Intomart Qualitatief, *2Onderzoek naar de belangstelling voor moderne beeldende kunst*, Hilversum, 1982.
- Intomart Qualitatief, *Tosca en Naïma; een publieksonderzoek*, Hilversum, 1985.
- Janssen, Jacques, *What hempen homespuns do we have swaggering here?! Jeugdkleding als totemcultuur*, *Jeugd en samenleving*, 17 (1987) 5 (mei) 259-292.
- Jongeren in de jaren '80 : Een beschrijvende studie naar maatschappelijke kenmerken en denkbeelden van jongeren*, Rijswijk, Sociaal en Cultureel Planbureau, 1985.
- Materman, J.B. en P.A.J. Pasteuning, *Het Cultureel Jongeren Paspoort tussen jeugdcultuur en kunst : Een onderzoek naar de verspreiding en het gebruik van het Cultureel Jongeren Paspoort, alsmede het blad Plug in de provincie Noord-Holland*, Haarlem, s.n., 1983.
- Materman, B., *2Kunst daar moet je voor gestudeerd hebben : Een onderzoek naar de randvoorwaarden ter verbetering van de kunstparticipatie en -appreciatie in het lager beroepsonderwijs*, IJmuiden, Culturele Raad Noord-Holland, 1985.
- Nota Provinciaal Toneelbeleid*, 's-Gravenhage, Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland, 1981.
- Oosterbaan-Martinius, Warna, *Schoonheid, welzijn, kwaliteit : Over legitimerings- en toewijzingsproblemen in het kunstbeleid*, Amsterdam, Sociologisch Instituut-Universiteit van Amsterdam, 1985.
- Oosterhuis, Robert en Cas Smithuijsen, *De Swaan als mythenjager*, *Sociologisch Tijdschrift* 14 (1987) 1 (jan) 177-184.
- School en de kunstzinnige vorming: themanummer*, *Jeugd en samenleving* 13 (1983) 12 (dec).
- Schueler, Anke en Jan Kroon, *Schouwburgbezoek door Arnhemse jongeren : Een marktkundige analyse van het bezoek van jongeren aan de Arnhemse schouwburg*, Wageningen, Landbouw Hogeschool, 1984.
- Swaan, Abram de, *Kwaliteit is klasse : De sociale wording en werking van het culturele smaakverschil*, Amsterdam, Bakker, 1986.

- Temme, Johan E.V., *Over smaak valt te twisten : Sociaal-psychologische beïnvloedingsprocessen van esthetische waardering*, Utrecht, Elinkwijk, 1983.
- Temme, J.E.V., *Sociaal-psychologische determinanten van het (niet) deelnemen aan culturele activiteiten*, in: Bevers, A.M., e.a., *In ons diaconale land : Opstellen over cultuurspreiding*, Amsterdam, Van Genneep, 1988.
- Varenne, Hervé, *Jocks and Freaks : The Symbolic Structure of the Expression of Social Interaction Among American Senior High School Students*, in: G. Spindler (ed.), *Doing the Ethnography of Schooling. Educational Ethnography in Action*, New York, Holt & Rinehart & Winston, 1982.
- Veldhuizen-Teekens, Machteld V., *Ik snap niet wat er kunstig aan is : Een onderzoek naar uitspraken van kinderen over moderne kunst*, Utrecht, LOKV, 1986.
- Waal, Mieke de, *Kijken en bekeken worden : Kledingstijlen op een middelbare school*, *Jeugd en samenleving* 17 (1987) 5 (mei) 292-315.

BIJLAGE I

Topic-list docenten.

1. Gegevens over de school.
 - a. type onderwijs
 - b. gezindte
 - c. aantal leerlingen
 - d. verhouding jongens/meisjes
 - e. aantal andere scholen van dit type in Gouda
 - f. streekfunctie

2. Worden er door de school kunstzinnige activiteiten georganiseerd?
 - a. door wie
 - door individuele docenten of de staf
 - van buitenaf in de school gehaald
 - uitstapjes met school
 - door leerlingen, eventueel met hulp van docent
 - anders, namelijk

 - b. wat? – klassieke muziek
 - heater
 - ballet
 - tentoonstelling beeldende kunst
 - opera
 - anders, namelijk

 - c. hoe reageren de leerlingen?

3. Besteedt u bij de lessen (tekenen) aandacht aan kunstgeschiedenis en/of aan mogelijkheden voor kunstbezoek?

Zo niet:

 - waarom niet
 - heeft u het ooit wel gedaan

Indien wel:

 - hoe doet u dat
 - hoe reageren de leerlingen

4. Hoe zou u de houding ten opzichte van kunst bij de leerlingen typeren?

Zijn er onderlinge verschillen op basis van:

 - a. leeftijd (kunst waarderen moet je leren)

- b. milieu (kunst is klasse)
- c. sekse (kunst is vrouwelijk/verwijfd)
- d. kledingstijl (aparten)
- e. ijver op school (kunst is voor geleerde mensen)

Zouden de leerlingen in het algemeen kunst associëren met een bepaald soort (andere) mensen: rijke, aparte, geleerde mensen?

Kunnen leerlingen er tegenover elkaar voor uitkomen als ze interesse in kunst hebben? Als de klasgenoten het gek vinden, welke reden(en) voeren ze dan aan?

5. Heeft u zicht op het culturele milieu van thuis van de leerlingen?
Hoe belangrijk zijn de ouders voor de opvattingen over kunst van jongeren?

Zijn er in dit opzicht grotere verschillen tussen uw leerlingen?

6. Stel: uw leerlingen mogen kiezen uit het bezoeken van een klassiek concert, een balletvoorstelling, een theaterstuk, een opera-uitvoering, of een museum.
– Wat denkt u dat ze kiezen?
– Waarom denkt u dat?
7. Weet u of er onder uw leerlingen amateurbeoefenaars van de kunsten zijn?
– Wat doen ze?
– Zijn er die er hun beroep van willen maken?

Neemt u een verband waar tussen actieve en passieve kunstdeelname?

8. Wanneer u een onderzoek naar jongeren en kunst zou (laten) doen, welke vragen zou u dan beantwoord willen zien?

BIJLAGE II

Vragenlijst scholieren

Vooraf: bij mijn onderzoek gaat het maar om een paar vormen: beeldende kunst, klassieke muziek, ballet, theater, opera. Wat vind jij dat er allemaal bij kunst hoort?

A. EEN AANTAL BASISVRAGEN.

1. Hoe oud ben je?
2. En van welk geslacht?
3. Woon je thuis bij je ouders of ergens anders?
4. Waar woon je? (woonplaats)
5. Welke opleiding volg je?
Heb je ook een richting of vakkenpakket gekozen?
6. Heb je een bijbaan?
7. Wat doen je ouders, welke beroepen hebben ze?
8. Hoeveel zakgeld heb je per week te besteden?

B. VRAGEN OVER JE INTERESSES EN VRIJETIJDSEBESTEDING.

1. Wat doe je graag in je vrije tijd?
 - a. muziek luisteren (welke?)
 - b. tv kijken (waarnaar?)
 - c. sport kijken (op het veld of op tv?)
 - d. lezen (wat?)
 - e. uitgaan naar vrienden
 - f. uitgaan naar café
 - g. uitgaan naar disco
 - h. uitgaan naar buurthuis, jongeren centrum
 - i.
 - j.

2. Doe je ook actief (in clubverband b.v.) aan:
 - a. muziek (wat?)
 - b. toneelspelen
 - c. sport (wat?)
 - d. schrijven
 - e. tekenen/schilderen
 - f. dansen
 - g.
 - h.
3. Als je een avond uitgaat, waar ga je dan graag naar toe?
4. Waar zou je graag naar toe gaan, waar je nu nog niet heen mag of kan?
5. Wat mis je in jouw directe omgeving?
- 5a. Ga je ook wel eens naar grotere plaatsen (Rotterdam, Den Haag, Utrecht)?
Als je dat doet, is dat dan meestal alleen, met vriend(in)(n)en, met ouders?
6. Hoeveel mag een avondje-uit voor jou kosten?
7. Moet je elke uitstap zelf betalen, of zijn er ook dingen die je ouders wel willen betalen?
8. Als je ergens heen gaat, is dat dan:
 - a. alleen?
 - b. met een vriend of vriendin?
 - c. met een clubje van je eigen leeftijd?
 - d. met je ouders?
 - e. met een ander familielid?
 - f. metAls meerdere antwoorden van toepassing zijn: met wie ga je waar naar toe?
9. Ga je wel eens naar iets van kunst, bijvoorbeeld:
 - a. museum
 - b. theater
 - c. ballet
 - d. klassieke muziek
 - e. opera
 - f.
10. Als je nooit gaat: waarom niet?
 - a. vervelende ervaring(en) (wat?)
 - b. denk er nooit aan
 - c. vermoed dat ik het niet leuk vind (waarom)
 - d. het staat raar (wat zouden anderen dan denken?)
 - e. te duur (hoeveel denk je dat het kost?)

- f. er is hier niets leuks (wat is hier en wat wil jij?)
- g. mag nog niet (van wie niet, waarom niet, wanneer wel?)
- h.
- i.
- j. begrijp je waarom anderen wel gaan?

11. Als je wel eens gaat:

- a. waarheen?
- b. hoe vaak?
- c. wanneer ben je voor het laatst geweest?
- d. wat vond je leuk en wat niet?
- e. was het je eigen idee of van een ander? (wie?)
- f. begrijp je waarom anderen niet gaan?
- g. voel jij je op je gemak in een museum, schouwburg, concertzaal?

C. JE OUDERS EN KUNST.

1. Gaan je ouders/verzorgers wel eens naar:

- a. museum
- b. theater
- c. ballet
- d. klassieke muziek
- e. opera
- f.
- g.

2. Vinden ze dat jij zulke kunstuitingen zou moeten bezoeken?

3. Praten je ouders wel eens over kunst of over dingen die daar mee te maken hebben? Denk je dat je weet wat voor opvattingen je ouders over kunst hebben?

4. Vinden je ouders dat kunst bij een bepaald soort mensen hoort?

5. Als je ouders niets van kunst moeten weten, hoe denk jij dan dat dat komt? Vind jij dat ook?

D. DE SCHOOL EN KUNST.

1. Wordt er op school wat aan kunst gedaan?

2. Zo ja:

- a. wat?
- b. door wie wordt dat georganiseerd?
- c. vind je het een goed initiatief?
- d. vinden de leerlingen het leuk om er aan deel te nemen? (waarom wel of waarom niet?)

3. Gaan jullie wel eens met school ergens naar toe? Hoe verloopt zo'n uitstapje; is het een puinhoop of is iedereen nieuwsgierig?
4. Als je op school iets over kunst leert of ziet en het aan je ouders vertelt, wat vinden die daar dan van?
 - a. daar is de school niet voor
 - b. vinden het leuk
 - c. maakt ze niks uit
 - d.
 - e.
5. Heb je (op school) wel eens van een CJP gehoord?
 - a. weet je wat het is?
 - b. wat vind je ervan dat dat er is?
 - c. heb je er zelf een?
 - d. waarom heb je er wel/niet een?

E. WAT VINDEN JE VRIENDEN EN VRIENDINNEN VAN KUNST?

1. Praten jullie wel eens over kunst of over dingen die daarmee te maken hebben?
2. Doen andere jongeren dat ook wel/niet?
3. Is het een bepaald slag jongeren dat geïnteresseerd is in kunst?
 - a. kun je het aan hun kledingstijl zien?
 - b. hoor je het aan hun praten?
 - c. komen ze uit bepaalde gezinnen?
 - d. zitten ze op bepaalde scholen?
 - e. ken je zelf (jonge) mensen die geïnteresseerd in kunst zijn?
4. Wat vind je van mensen die anders tegenover kunst staan dan jij?
5. Hoe zouden jouw vrienden of vriendinnen het vinden wanneer je naar de schouwburg ging? Of naar het museum?
6. Vind je bepaalde vormen van kunst typisch iets voor jongens of juist iets voor meisjes?
7. Vind je de mening van je vrienden over dit onderwerp belangrijk?
8. Stel dat je iets zou willen doen wat zij belachelijk vinden, wat doe je dan? Doe je het gewoon, doe je het niet, of doe je het zonder dat ze het weten?

BIJLAGE III

De geïnterviewde scholieren.

	schooltype	leef- tijd	beroep vader	beroep moeder (werken alle part-time)	museum	theater*	klassieke muziek	ballet/* dans	opera*
Virginie	VWot	18	gynaecoloog	maatsch. werk vrachtrijder	> 5	-	-	3	-
Jeroen	VWot	17	directeur meubelfabriek	huisvrouw	3	-	-	-	-
Bastiaan	VWO	16	informatie- adviseur	huisvrouw	-	-	-	1	-
Sigrid	HAVot	17	commercieel medewerker	huisvrouw	4	-	-	-	-
Carla	HAVot	16	autoplaat- werker	huisvrouw	> 5	-	-	-	-
Paul	MAVO	17	oogarts	huisvrouw	-	1	1	-	-
Sander	MAVO	17	(computer- verkoper)	huisvrouw	-	-	-	-	-
Erik	MAVot	14	vrachtrijder	pedicure	-	-	-	-	-
Monique	MAVO	14	stucador	huisvrouw	-	-	-	-	-
Sacha	MAVot	15	directeur installatie- bedrijf	huisvrouw	1	-	-	-	-
Paula	MAVO	15	reclame- adviseur	secretaresse	2	5	-	-	-
Bianca	LHNO	16	gemeente- kweker	kantinehulp	1	1	-	-	-
Tamara	LHNO	16	in eigen wasserij	in eigen wasserij	1	-	-	-	-
Fatima	LHNO	15	(WAO)	huisvrouw	-	-	-	-	-
Angelique	LTS	16	(WAO)	huisvrouw	-	-	-	-	-
Rocky	LTS	16	ongeschoold arbeider	kinderoppas	-	-	-	-	-
Wim	LTS	14	timmerman	huisvrouw	-	-	-	-	-
Casper	LTS	15	metaalwerker	kantinehulp	-	2	-	-	-

t = tekenen als examenvak

() = woont na scheiding elders

* = buiten beschouwing blijven hier de schoolvoorstellingen van muziek- en theatergezelschappen, en de optredens van amateurgezelschappen

ISBN 90 346 1889 7

ISSN 0920-5004

Alleen „kapsone-lijers“ houden zich met kunst bezig. Niet zijn of „kaklui“, of „apartelingen“ die tijd besteden aan onnutte zaken als theater- en museumbezoek. „Gewone mensen“ gaar daar niet heen.

Jongeren hebben vaak een uitgesproken mening over kunst. In hun ogen werkt kunstbezoek bepaald niet statusverhogend. Waarom bezoeken zo weinig jongeren spontaan de gevestigde kunstinstellingen? Kunnen zij op die leeftijd kunst al waarderen? En zijn jongeren werkelijk zo ongeïnteresseerd in kunst als men op grond van hun uitspraken zou concluderen? Dit zijn enkele vragen die in deze studie aandacht krijgen.

Om kunst te kunnen waarderen blijken het genoten onderwijs en de kunstzinnige belangstelling in het ouderlijk huis doorslaggevende factoren. Een kleine groep jongeren, vooral afkomstig uit (hogere) middenklasse-gezinnen, wordt zowel thuis als op school regelmatig met kunst geconfronteerd. De overgrote meerderheid van de jeugdigen bezoekt nooit een kunstinstelling. Dit heeft niet zozeer te maken met het kunst-aanbod als wel met „het soort mensen“ dat zij er menen aan te treffen. Kunst blijkt in hun ogen iets te zijn voor „saaie, oude mensen“, of voor „lui met kak“ dan wel voor „punkers en alto's“: De leefwereld en de stijl van de vermoede kunstbezoeker schrikt de meeste jongeren af.

Dit onderzoek, uitgevoerd door de Boekman Stichting in opdracht van de Raad voor het Jeugdbeleid, kan men beschouwen als een eerste terreinverkenning op het gebied van jeugd en cultuur. Het is gebaseerd op uitgebreide gesprekken die de schrijfster heeft gevoerd met achttien jongeren uit Gouda, aangevuld met literatuuronderzoek.

Drs. M. de Waal (1956) studeerde culturele antropologie aan de Rijksuniversiteit Utrecht en verricht momenteel een promotieonderzoek naar vriendschap bij tienermeisjes. Zij is lid van de redactie van Jeugd en Samenleving.

Raad voor het *Jeugd* beleid

Koningslaan 46
1075 AE Amsterdam
020-768995